

Dierenrechtenextremisme in relatie tot terrorisme

Bacheloropdracht

Door:

Naam: K.P. Lock

Studentnummer: S0125881

Studie: Bestuurskunde – Universiteit Twente

Interne begeleiders - Universiteit Twente

dr. M.S. de Vries

dr. M.R.R. Ossewaarde

Externe begeleider - Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding (NCTb)

dr. P.H.A.M. Abels

Contactinformatie

Instituutsinformatie

Universiteit Twente
faculteit Management & Bestuur
opleiding bestuurskunde

Gegevens interne begeleiding

Dr. M.S. de Vries
m.s.devries@utwente.nl

Dr. M.R.R. Ossewaarde
m.r.r.ossewaarde@utwente.nl

Gegevens student

K.P. (Krijn) Lock
k.p.lock@student.utwente.nl

Afstudeerperiode

april-juli 2009

Voorwoord

Aanleiding voor dit onderzoek is mijn interesse in het concept binnenlandse veiligheid. De focus op het fenomeen dierenrechtenextremisme geeft het concept actuele verdieping. Overheidsinstanties houden zich intensief bezig met het fenomeen en publiceren er regelmatig over. In de Tweede Kamer de Staten-Generaal is dierenrechtenextremisme voortdurend thema van discussie. Dit geeft het onderzoek actuele maatschappelijke relevantie.

Het onderzoek werd vanuit de Universiteit Twente begeleid door dr. M.S. de Vries (hoofdbegeleider) en dr. M.R.R. Ossewaarde (meelezer). Mijn dank gaat naar hen uit vanwege hun welwillendheid om regelmatig te sturen en adviseren voor een goed verloop van het onderzoek. Beiden hebben met positieve instelling mij de afgelopen 8 weken begeleid.

Voorts wil ik dr. H.G.M. Oosterwijk en mr. drs. M. Harmsen, beiden werkzaam op de Universiteit Twente, bedanken voor hun wetenschappelijk expertise en advies. Drs. J. Lock wil ik bedanken voor zijn kritische blik tijdens de voortgang van het onderzoek.

Speciaal woord van dank gaat uit naar dr. P.H.A.M. Abels. Zijn welwillendheid mij als aankomend bestuurskundige een voorzichtige blik in de wereld van binnenlandse veiligheid te gunnen heeft mijn volle waardering. De samenwerking en communicatie over zowel de centrale vraagstelling als andere aspecten van binnenlandse veiligheid en de maatschappij als geheel zijn erg leerzaam geweest.

K.P. (Krijn) Lock
Enschede, 21 juni 2009

Samenvatting

De invloed van labelling van het fenomeen dierenrechtenextremisme als terrorisme door politieke actoren op de prioritering en aanpak door overheidsinstanties vormt de centrale vraagstelling van dit onderzoek. Om deze vraag en de daarbij behorende deelvragen te beantwoorden zijn de woordvoerders justitie van vier Tweede Kamerfracties geïnterviewd en heeft intensief literatuuronderzoek plaatsgevonden.

Voorlopig kan worden geconcludeerd dat labelling door politieke actoren wel invloed heeft op de prioritering en aanpak van het fenomeen dierenrechtenextremisme door overheidsinstanties. Zware labelling door de Tweede Kamer heeft de minister van BZK gedwongen tot centralisatie en hogere prioriteit van de aanpak.

De minister ging niet zo ver om het fenomeen dierenrechtenextremisme daadwerkelijk te bestempelen als terrorisme. Dit geeft aan dat labelling als politieke tool wel gevolgen kan hebben voor de prioritering en aanpak van het beleid, maar er genoeg institutionele invloed mogelijk is bij zware politieke labelling, zoals dierenrechtenextremisme als terrorisme.

De voorlopige conclusies bieden een kader voor vervolgonderzoek.

Inhoudsopgave

Contactinformatie	p.3
Voorwoord	p.4
Samenvatting	p.5
1. Aanleiding	p.7
1.1.Probleemstelling	p.7
2. Centrale vraagstelling	p.9
2.1.Doel van het onderzoek	p.9
2.2.Maatschappelijke relevantie	p.9
2.3.Wetenschappelijke relevantie	p.10
2.4.Onderzoeksmethoden	p.10
2.5. Interviews	p.11
2.6. Respondenten	p.12
2.7. Validiteit	p.13
2.8. Stappenplan	p.14
3. Theoretisch kader	p.14
3.1. Terrorisme en relevantie overheidsinstanties	p.14
3.2. Dierenrechtenextremisme	p.16
3.3. Labelling	p.17
3.4. Democratische legitimiteit	p.18
3.5. Verenigd Koninkrijk	p.19
3.1.Toepassing theorie	p.19
4. Resultaten empirisch onderzoek	p.20
4.1. Hoort het? Maatschappelijke aanvaardbaarheid	p.20
4.2. Past het? Politiek-bestuurlijke slagvaardigheid	p.21
4.3. Mag het? Constitutionele rechtmatigheid	p.22
4.4. Werkt het? Instrumentele doelmatigheid	p.23
5. Beantwoording onderzoeksvragen	p.24
5.1. Beantwoording deelvragen	p.24
5.2. Beantwoording centrale vraagstelling	p.30
5.3. Smalle benadering	p.30
5.4. Brede benadering en beperkingen	p.31
5.5. Reflectie theorie	p.32
5.6. Reflectie validiteit	p.33
6. Conclusie en aanbevelingen	p.34
7. Literatuurlijst	p.36
Bijlage 1: Interviewvragen A	p.39
Bijlage 2: Interviewvragen B	p.40

1. Aanleiding

Dierenwelzijn staat hoog op de politieke en publieke agenda de laatste jaren. De Partij voor de Dieren heeft twee parlementaire zetels in de Tweede Kamer en één in de Eerste Kamer. Veel mensen zijn lid van natuurbeschermingsorganisaties of doneren met enige regelmaat geld. Daarnaast bestaat er een scala aan organisaties en verenigingen die op actieve wijze opkomen voor dierenwelzijn. Deze organiseren activiteiten als het verspreiden van voorlichtingsmateriaal, actief demonstreren en lobbyen bij politieke partijen en maatschappelijke organisaties.

Ook is er regelmatig sprake van buitenparlementaire acties zoals bezettingen en blokkades, die binnen de kaders van de Nederlandse wet vallen.³

In Nederland rapporteert de Algemene Inlichtingen en Veiligheidsdienst (AIVD) regelmatig in zijn jaarverslag over het radicale segment binnen het dierenactivisme, sinds kort door de overheid aangeduid als dierenrechtenextremisme. Hieruit blijkt dat dierenrechtenextremisme niet behoort tot burgerlijke ongehoorzaamheid of uit de hand gelopen activisme. Het extremisme in Nederland beperkt zijn acties niet slechts tot agrarische ondernemers; ook burgers die om wat voor reden dan ook te maken hebben met onderzoek en financiering van onderzoek waarbij dieren gebruikt worden, ontvangen bedreigingen en zijn slachtoffer van intimidatie, vernielingen en brandaanslagen.⁴

1.1. Probleemstelling

Iedere willekeurige groep of individu in Nederland die een ideaal probeert te verwezenlijken met behulp van illegale handelingen zou een gevaar voor de democratische rechtsorde kunnen vormen. Alleen is democratie, zoals zoveel zaken in het maatschappelijke leven, niet zo zwart-wit. Er is een breed scala aan buitenparlementaire acties zoals stakingen, bezettingen etc. die in de kern wel illegaal (kunnen) zijn, maar nog geen bedreiging voor de democratische rechtsorde vormen.

Bovendien dient men hardop de vraag te stellen: wat vormt een gevaar voor de democratische rechtsorde?

De 19^e eeuwse socioloog Emile Durkheim stelde dat criminaliteit onvermijdelijk en normaal is. In maatschappelijke situaties is het fenomeen criminaliteit een normaal te onderzoeken verschijnsel. Hier werd de eerste aanzet gegeven tot de criminologische sociologie.⁵

Daar kan aan worden toegevoegd dat in de loop der eeuwen modernisering van het collectieve gedachtegoed heeft plaatsgevonden (en nog steeds plaatsvindt). Bij onderzoek naar een fenomeen als terrorisme of dierenrechtenextremisme is het erg belangrijk de tijdgeest in ogenschouw te nemen. Wat nu als crimineel of terroristisch wordt beschouwd werd wellicht nog niet zo lang geleden beschouwd als nobel maatschappelijk besef.

In de jaren '70 en '80 (en lang daarvoor) werd kraken beschouwd als een vorm van positieve maatschappelijke weerstand of zelfs revolutionair als een collectieve strijd tegen woningnood. Inmiddels is er een Kamermeerderheid voor een algeheel kraakverbod.⁶ De tijdgeest is hierop enorm van invloed en dat dient niet uit het oog verloren te worden. Dit

³ AIVD rapport Dierenrechtenextremisme, gefragmenteerd maar groeiende 2007

⁴ AIVD jaarverslag 2007

⁵ Durkheim E., De la division du travail social, 1893

⁶ Volkskrant, CDA, CU en VVD zinnen op kraakverbod, gepubliceerd op 26 augustus 2008

zou ook kunnen gelden voor het fenomeen dierenrechtenextremisme in relatie tot terrorisme.

Orde en veiligheid worden al een lange tijd beschouwd als een primaire overheidstaak. Om maatschappelijke orde en veiligheid te kunnen bieden, vaardigt in een democratische rechtsstaat de overheid wetten en regels uit en handhaaft deze.

Een belangrijk vraagstuk dat hieruit voortvloeit is welke middelen activisten kunnen en mogen toepassen om democratisch genomen besluiten ongedaan te maken of te beïnvloeden. Dat kan op tal van manieren, maar geweld is uit den boze.⁷

Belangrijk voor dit onderzoek is het verschil tussen dierenrechtenextremisme en dierenactivisme. De eerstgenoemde schuwt radicale en illegale acties niet, vaak in de persoonlijke sfeer van de slachtoffers en de tweede beperkt zich tot acties binnen de kaders van de Nederlandse wet. Deze labelling vanuit het ministerie van Binnenlandse Zaken dateert overigens pas van eind 2008, dus vroegere bronnen hanteren deze labelling nog niet.

De methoden die dierenrechtenextremisten gebruiken worden door slachtoffers als bedreigend ervaren. Regelmatig worden slachtoffers aangetast in hun persoonlijke levenssfeer, terwijl zij handelen volgens de Nederlandse wet. Maar er is ook sprake van verwevenheid tussen legale acties van organisaties en activiteiten van dierenrechtenextremisten. In het publieke domein voeren deze organisaties acties die binnen de grenzen van het wettelijke toegestane blijven. Een deel van de personen dat actief is bij organisaties die zich beperken tot legale acties, ontplooit daarnaast ondergronds ook heimelijke en gewelddadige acties, zoals nachtelijke activiteiten in de woonomgeving van onderzoekers, directeuren en commissarissen van ondernemingen en instellingen.⁸ Hierdoor is het erg moeilijk een helder beeld van de situatie te krijgen.

Het voorkomen van acties van dierenrechtenextremisten is moeilijk. Dit komt volgens politie en inlichtingendiensten vooral door het grote veiligheidsbewustzijn van extremisten zelf en de zorgvuldige voorbereiding van hun activiteiten. Extremisten pluizen bronnen, zoals de registers van de Kamers van Koophandel, zorgvuldig uit en ook de omgeving rond een potentieel doelwit wordt door hen verkend. Bovendien dient vermeld te worden dat daders regelmatig opereren als eenlingen die geheel geïsoleerd van de omgeving illegale acties voorbereiden, afschermen en uitvoeren.⁹

Dierenrechtenextremisme is door de gewelddadige en heimelijke tactieken een aantasting van de democratische rechtsorde en het wordt daarom door de politiek hoog opgenomen. Door het uitblijven van resultaten in de bestrijding wordt de roep om hardere maatregelen luider. Sommige partijen, zoals het CDA, willen daarom dat het verschijnsel wordt aangemerkt als terrorisme, zodat de overheid meer middelen kan inzetten en er hogere straffen opgelegd kunnen worden.¹⁰ Anderen vinden dit schieten met een kanon op een mug. Een bijzondere rol is daarbij weggelegd voor de Partij voor de Dieren. Voor sommige partijen, maar voor deze partij in het bijzonder, wordt de positie die men in de discussie kiest sterk beïnvloed door de verwevenheid van boven- en ondergrondse activiteiten van

⁷ AIVD rapport Dierenrechtenextremisme, gefragmenteerd maar groeiende 2007 p. 8

⁸ Brief Minister G. ter Horst aan Tweede Kamer der Staten Generaal 1 april 2009

⁹ AIVD rapport Dierenrechtenactivisme in Nederland springplank voor Europa 2007

¹⁰ Elsevier, CDA: Dierenactivist aanpakken als terrorist, gepubliceerd op 17 april 2007

dierenrechtenextremisten.¹¹ De PvdD stoort zich aan de nadruk op de illegale activiteiten gezien dit volgens de partij een zeer klein segment binnen het activisme is.

Door het gebrek aan inzichtelijkheid van het gedrag van deze individuen en organisaties binnen het extremisme, ontstaat er verwarring in het publieke debat over dierenrechten en onduidelijkheid over motivaties en intenties van activisten en verschuivingen binnen deze discussie. Daarom richt deze bacheloropdracht zich op de labelling door politieke actoren en overheidsorganisaties en de gevolgen van deze labelling voor het beleid.

Onder labelling wordt hier verstaan het etiket dat ter typering geplakt wordt op acties van dierenrechtenactivisten/extremisten.

2.Centrale vraagstelling

De aanleiding en probleemstelling leiden tot de volgende onderzoeksvraag:

“Wat is de invloed van labelling van dierenrechtenextremisme als terrorisme door politieke actoren op de prioritering en aanpak van het verschijnsel door overheidsinstanties?”

Deze onderzoeksvraag wordt beantwoord aan de hand van vier deelvragen:

- Deelvraag 1: Wat wordt in Nederland door politieke actoren verstaan onder terrorisme?
- Deelvraag 2: Hoe heeft het dierenrechtenextremisme zich nationaal en in het Verenigd Koninkrijk ontwikkeld in de afgelopen 5 jaar?
- Deelvraag 3: In hoeverre wordt dierenrechtenextremisme gelabeld door politieke actoren als terrorisme, welke argumenten worden daarbij aangevoerd en zijn er verschuivingen in de standpunten waarneembaar?
- Deelvraag 4: Welke overheidsinstanties houden zich bezig met de bestrijding van dierenrechtenextremisme, wat is het beleid en zijn er verschuivingen in het beleid waarneembaar?

2.1. Doel van het onderzoek

Doel van het onderzoek is inzicht te krijgen in de argumenten die politieke actoren aanvoeren in de terrorismediscussie, alsmede de vraag in welke mate deze discussie van invloed is op de aanpak van het dierenrechtenextremisme. Labelling door politieke actoren zou immers consequenties voor de focus en prioritering van inlichtingendiensten, politie en justitie kunnen hebben. Dit zal uiteindelijk moeten bijdragen aan het formuleren van een overzicht van motivaties van politieke actoren en de inzichten over labelling als politieke en publieke tool.

2.2. Maatschappelijke relevantie

De maatschappelijke relevantie van dit onderzoek is het nut voor de direct bij het fenomeen dierenrechtenextremisme betrokken diensten en sectoren en voor de maatschappij in zijn algemeenheid.¹³

Het proces van publiek beleid maken is complex met honderden actoren - van belangengroepen, regeringsinstituten, journalisten tot onderzoeksinstituten – met

¹¹ Niko Koffeman, artikel op website www.partijvoordedieren.nl

¹³ Geurts P.A.T.M. (1999) Van probleem naar onderzoek, Uitgeverij Coutinho, Bussum

verschillende doelen, percepties en beleidsvoorkeuren. Gegeven deze complexiteit, dient een onderzoeker een manier te vinden om duidelijkheid voor zichzelf te creëren.¹⁴

Dit onderzoek zorgt voor bredere inzichten in het recente beleid over dierenrechtenextremisme en de politieke labelling. Het is belangrijk om helder op het netvlies te krijgen waarover de discussie en de problematiek gaat en wat de verschillen in inzichten zijn van de politieke actoren.

2.3. Wetenschappelijke relevantie

De wetenschappelijke relevantie van een onderzoek is het nut van de resultaten van het onderzoek voor de wetenschap.¹⁵ Voor de wetenschap staat het descriptieve belang van het fenomeen voorop, zodat mogelijk onderzoek en discussies niet gecorrumpeerd worden. Doel is immers het beschrijven van de gevolgen voor het beleid en van de verschillen van inzicht binnen het labellingsproces. Dit zou bovendien van wezenlijk belang kunnen zijn bij vroegtijdige aanpak van het fenomeen door politie en justitie.

2.4. Onderzoeksmethoden

Voor de uitvoering van deze bacheloropdracht zijn zeer diverse bronnen geraadpleegd. De wetenschappelijke theorie van Hemerijck is toegepast voor nader onderzoek naar motivatie en gevolgen van het labellingsproces. Voor de methodologische vraagstukken zal worden gerefereerd naar Shadish, Cook & Campbell. Het theoretisch kader volgt in hoofdstuk 8.

Voor het feitelijke onderzoek naar het fenomeen zal gebruik worden gemaakt van publicaties van de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding (NCTb), de Algemene Inlichtingen en Veiligheidsdienst (AIVD), informatie van het Korps Landelijke Politiediensten (KLPD) en specifiek de hieronder vallende Dienst Nationale Recherche (DNR).

Nadere beschrijving van deze organisaties volgt in het theoretisch kader.

Diverse andere publicaties en notities zullen ter ondersteuning van het onderzoek gebruikt worden. Essentieel voor de beantwoording van de centrale vraagstelling zijn interviews met woordvoerders van vier politieke partijen (CDA, PvdA, VVD en de Partij voor de Dieren) in de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Deze partijen zetten ieder vanuit eigen overtuiging het onderwerp dierenrechtenextremisme met enige regelmaat op de politieke agenda.

Dit onderzoek is tegelijkertijd (1) exploratief en (2) verklarend.

Wanneer het doel van een onderzoek explorerend is ligt de nadruk op het inventariseren van argumenten voor een bepaalde labelling van het fenomeen. Wanneer de nadruk ligt op verklaren zal geprobeerd worden de oorzaken van een verschijnsel te achterhalen. In dit onderzoek wordt een combinatie van deze twee doelen nagestreefd. Dit is tevens het antwoord op de centrale vraagstelling van het onderzoek. Dit antwoord kan worden geformuleerd na beantwoording van de vier deelvragen.

- Deelvraag 1: Wat wordt in Nederland door politieke actoren verstaan onder terrorisme?

Deze deelvraag zal beantwoord worden middels een literatuurstudie en interviews met woordvoerders van politieke partijen in de Tweede Kamer en eventuele aanvullende publicaties van de betreffende politieke actoren.

¹⁴ Sabatier P.A. (1999), Theories of the Policy Process, Westview Press, Boulder CO USA

¹⁵ Geurts P.A.T.M. (1999) Van probleem naar onderzoek, Uitgeverij Coutinho, Bussum

- Deelvraag 2: Hoe heeft het dierenrechtenextremisme zich nationaal en in het Verenigd Koninkrijk ontwikkeld in de afgelopen 5 jaar?

Deze deelvraag zal beantwoord worden middels een publicatiestudie, analyse van beleidsdocumenten en interviews met medewerkers van gezaghebbende organisaties op het terrein van terrorismebestrijding, dit zijn de NCTb, AIVD en DNR.

- Deelvraag 3: In hoeverre wordt dierenrechtenextremisme gelabeld als terrorisme door politieke actoren, welke argumenten worden daarbij aangevoerd en zijn er verschuivingen in de standpunten waarneembaar?

Deze deelvraag zal worden beantwoord door de resultaten van interviews met Nederlandse Tweede Kamerleden, verslagen van Kamerdebatten en publicaties van politieke partijen.

- Deelvraag 4: Welke overheidsinstanties houden zich bezig met de bestrijding van dierenrechtenextremisme, wat is het beleid en zijn er verschuivingen in het beleid waarneembaar?

Deze deelvraag zal worden beantwoord middels een analyse van beleidsdocumenten van de overheid en interviews met medewerkers van overheidsinstanties.

2.5. Interviews

Na het opstellen van het theoretische kader volgt de formulering van de interviewvragen. Deze zijn voortgekomen uit de theorie van Hemerijck. De vier perspectieven vormen het basisprincipe.

Bij een regulier interview loopt een onderzoeker het risico dat respondenten een sociaalwenselijk antwoord geven. Daar is in dit geval geen sprake van omdat politieke actoren over het algemeen opereren vanuit eigen overtuiging of vertegenwoordiging van de achterban. Het grote risico is dat de ervaren respondenten zoals Tweede Kamerleden het interview proberen te sturen. Het is daarom erg belangrijk de interviewvragen zo te formuleren dan de Kamerleden de ruimte krijgen, ieder vanuit zijn of haar overtuiging, standpunten zo breed mogelijk te etaleren zonder de vraagstelling te manipuleren.

Naast politici worden medewerkers van de Dienst Nationale Recherche en Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding geïnterviewd. Het bleek niet mogelijk om medewerkers van de AIVD te interviewen. Maar deze organisatie heeft veel over het onderwerp dierenrechtenextremisme gepubliceerd waardoor er voldoende materiaal voorhanden is. De resultaten hiervan worden als aanvullend materiaal gebruikt voor het beantwoorden van de deelvragen 2 en 4. Er is voldoende literatuur voorhanden om deze vragen gedegen te beantwoorden en het grootste deel van de literatuur is recent.

De vragenlijsten die voor bij dit onderzoek zijn gebruikt staan in de bijlage.

2.6. Respondenten

Binnenlandse veiligheid met betrekking tot terrorisme is op politiek niveau een rijkstaak. Qua uitvoering spelen decentrale politieregio's een rol met de burgemeester van de (over het algemeen) grootste stad uit de regio als korpsbeheerder. Maar de politieke aansturing van de grote lijnen omtrent terrorismebestrijding vindt plaats in Den Haag. Om die reden is gekozen voor de woordvoerders justitie van de Tweede Kamerfracties als respondenten. De Tweede Kamer der Staten-Generaal heeft sinds de laatste verkiezingen op 22 november 2006 een zetelverdeling van 150 Kamerzetels verdeeld over 10 politieke partijen (CDA, PvdA, SP, VVD, PVV, Christenunie, D66, Partij voor de Dieren en SGP). Labelling van politieke actoren en de gevolgen hiervan voor beleid vormt de centrale vraagstelling van dit onderzoek. Voor het beantwoorden van de centrale vraagstelling is het noodzakelijk om de belangrijkste politieke actoren te interviewen of zijn of haar standpunten. Uit het vooronderzoek is gebleken dat in het debat over dierenrechtenextremisme vier politieke partijen de agenda bepalen. Dit zijn CDA, PvdA, VVD en Partij voor de Dieren (PvdD). De partijen vertegenwoordigen een bepaald percentage Kamerzetels.

Het CDA heeft met 41 Kamerzetels in totaal 27,3% van de 150.

De PvdA heeft met 33 Kamerzetels in totaal 22% van de 150.

De VVD heeft met 21 Kamerzetels in totaal 14% van de 150.

De PvdD heeft met 2 Kamerzetels in totaal 1,3% van de 150.

Cumulatief komt hier 64,6% van de Tweede Kamer uit. Hier kan verder geen statistische conclusie uit getrokken worden, maar dit cijfer biedt wel een indicatie dat de vertegenwoordigende partijen een substantieel deel van het electoraat vertegenwoordigen.

In week 19 is met de woordvoerders justitie van deze vier politieke partijen een afspraak gemaakt voor een interview. De interviews hebben plaatsgevonden in week 21 en 22. De woordvoerders van de vier partijen zijn:

- Mr. Sybrand van Haersma Buma – CDA (christendemocratisch)
- Ton Heerts – PvdA (sociaaldemocratisch)
- Mr. Fred Teeven – VVD (liberaal)
- Esther Ouwehand – PvdD (dierenbelangen)

De vier volksvertegenwoordigers vertolken ieder een andere politieke stroming waardoor er na analyse van de interviewresultaten een breed inzicht ontstaat in de verschillende standpunten en overwegingen (wat kan leiden tot labelling) die mogelijk bijdragen aan beleidsbepaling.

2.7 Validiteit

Wetenschappelijk onderzoek en conclusies dienen aan een aantal voorwaarden te voldoen. Shadish, Cook en Campbell hebben hier uitvoerig over geschreven.

Causaliteit is volgens Shadish, Cook en Campbell afhankelijk van drie voorwaarden.

- correlatie (oorzaak x en gevolg y zijn gerelateerd)
- tijdvolgorde (x gaat in tijd vooraf aan y)
- geen alternatieve verklaring voor y

Pas als aan deze drie voorwaarden is voldaan, kan men spreken van een causaal verband tussen oorzaak x en gevolg y.

Met betrekking tot validiteit van de onderzoeksresultaten dient men een onderscheid te maken tussen de vier vormen van validiteit.

- Interne validiteit (komt waargenomen covariatie overeen met werkelijkheid?)
- Statistische conclusie validiteit (heeft x daadwerkelijk invloed op y?)
- Construct validiteit (definities uit literatuur en onderzoek dienen overeen te komen)
- Externe validiteit (omvang onderzoek en resultaten dienen overeen te komen)

Dit kwalitatief literatuuronderzoek en deze interviews zullen vooral te maken krijgen met interne validiteit en statistische conclusie validiteit.

Construct validiteit spreekt voor zich omdat definities overeen dienen te komen met de literatuur en zoals beleidsmakers ze toepassen. Zie hiervoor het theoretisch kader en het verloop van het literatuuronderzoek.

Interne validiteit beschrijft of de waargenomen covariatie tussen veronderstelde oorzaak en gevolg een weergave is van veronderstelde causale relatie tussen x en y. Oftewel, de onderzoeksresultaten dienen overeen te komen met de werkelijkheid.

Statistische conclusie validiteit staat centraal omdat uit het onderzoek duidelijk naar voren komt of de labelling door politieke actoren en publicaties van politieke actoren in de media daadwerkelijk invloed op het beleid hebben. Ook zal blijken of er nog andere factoren van invloed zijn op de lijn van het beleid ten aanzien van dierenrechtenextremisme. Dit zal overigens pas onderzocht kunnen worden in een eventueel vervolgonderzoek. In dit onderzoek wordt onderzocht of er ten gevolge van invloeden vanuit de Tweede Kamer beleidsveranderingen worden doorgevoerd.

Construct validiteit spreekt voor zich omdat definities overeen dienen te komen met de literatuur en zoals beleidsmakers ze toepassen. Dit is verder uitgewerkt in het theoretisch kader en het literatuuronderzoek.

Externe validiteit beschrijft de invloed en verschil tussen de omvang van het onderzoek ten aanzien van de resultaten en de conclusies. Vanwege de omvang van deze bacheloropdracht dient rekening gehouden te worden met implicaties van conclusies na beantwoording van de onderzoeksvraag.¹⁶

¹⁶ Shadish W.R., Cook T.D., Campbell D.T. (2002), *Experimental and Quasi-Experimental Designs*, Houghton Mifflin Company, Boston USA

2.8. Stappenplan

Hieronder staan de 5 hoofdstappen waaruit een bacheloronderzoek dient te bestaan.

Stap 1: Onderzoeks- onderwerp en vragen formuleren. Zoeken relevante literatuur	Stap 2: Theoretisch kader uitwerken	Stap 3: Operationaliseren naar concrete kenmerken en interviewvragen	Stap 4: Empirisch onderzoek	Stap 5: Analyse van Onderzoeksresultaten, beantwoorden onderzoeksvragen en conclusies
--	--	---	--	---

3. Theoretisch kader

Er dient een verband te worden geconstateerd tussen de vraagstelling en de theorie. De theorie dient een kader te vormen waarin de onderzoeksvraag beantwoord kan worden. Om ze beter te kunnen doorgronden zijn de onderzoeksvragen onderverdeeld in vier concepten: *terrorisme en relevante overheidsinstanties, dierenrechtenextremisme, labelling en democratische legitimiteit*.

De vier concepten dienen te worden uitgewerkt met behulp van literatuur om inzicht te krijgen in de betekenis en achtergrond van de onderzoeksvragen. De nadruk in dit onderzoek ligt op het verband tussen *labelling* door politieke actoren en de consequenties daarvan voor de gekozen aanpak. In essentie spreekt men daarom over de *democratische legitimiteit* van het beleid ten gevolge van deze labelling. De implicaties van de labelling voor het beleid krijgt theoretische onderbouwing door de theorie van Hemerijck. Voor de overige concepten zal aanvullende literatuur gebruikt worden.

3.1. Terrorisme en relevante overheidsinstanties

De organisaties die zich het meest intensief bezig houden met het inzichtelijk maken en bestrijden van terrorisme zijn de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding (NCTb), de Algemene Inlichtingen en veiligheidsdienst (AIVD) en de Dienst Nationale Recherche (DNR). Deze drie organisaties vormen om die reden de overheidsinstanties waar dit onderzoek zich op richt.

Na de aanslagen in Madrid op 11 maart 2004 werd door de Nederlandse regering besloten om de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding (NCTb) in het leven te roepen. De NCTb is een relatief kleine overheidsorganisatie met iets meer dan honderd werknemers onderverdeeld in zes directies (Kennis & Analyse; Beleid & Strategie; Regie; Bewaking & Beveiliging; Beveiliging Burgerluchthaven; Inspectie Beveiliging Burgerluchtvaart) met een Nationaal Coördinator aan het hoofd. Sinds april 2009 is dit Erik Akerboom.

De NCTb heeft als functie de activiteiten op het gebied van terrorismebestrijding te coördineren. Deze worden uitgevoerd door politie, justitie, veiligheidsdiensten en andere organisaties. De NCTb werkt onder de verantwoordelijkheid van twee ministers: van Justitie en van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

De AIVD is een veiligheidsdienst voor de bescherming van de nationale veiligheid. De dienst doet dit door dreigingen en risico's voortijdig te herkennen en te onderzoeken in het binnen- en buitenland. Op basis van bronnen dient de organisatie beleidsmakers te informeren en te adviseren over mogelijke dreigingen voor de nationale veiligheid. De AIVD heeft dus zowel

een signalerende als een mobiliserende rol. Onder bepaalde omstandigheden kan de AIVD vastgestelde risico's ook door middel van eigen optreden wegnemen.¹⁷

De DNR is een onderdeel van het Korps Landelijke Politiediensten (KLPD). De DNR bestrijdt zware georganiseerde criminaliteit op nationaal en internationaal niveau. Dit kan onder andere door opsporingsonderzoek te doen en kennis te ontwikkelen. Tot voor kort onderzocht de Unit Contraterrorisme en Activisme (UCTA) van de DNR mogelijke terroristische activiteiten. De nieuwe organisatiestructuur bij DNR is ten tijde van dit onderzoek nog niet formeel vastgesteld. In de praktijk wordt echter al gewerkt met Flexibele Informatie en Expertise Teams (FIET). De leiding van deze nieuwe taakverdeling ligt dan waarschijnlijk in handen van het Landelijk Parket van het Openbaar Ministerie (OM).¹⁸

De NCTb, AIVD en DNR hanteren sinds 2009 een nieuwe definitie van terrorisme, die is vastgesteld in het Bewindsliedenoverleg Terrorismebestrijding (BOT): *Terrorisme is het uit ideologische motieven dreigen met, voorbereiden of plegen van op mensen gericht ernstig geweld, dan wel daden gericht op het aanrichten van maatschappij-ontwrichtende zaakschade, met als doel maatschappelijke veranderingen te bewerkstelligen, de bevolking ernstige vrees aan te jagen of politieke besluitvorming te beïnvloeden.*

Omdat dit onderzoek zich beperkt tot het gevolg van labelling door politieke actoren voor het beleid uitgevoerd door overheidsorganisaties, zal de juridische invalshoek slechts zijdelings ter sprake komen. Er bestaat geen eenduidige juridische definitie van terrorisme, wel zijn op verscheidene plaatsen in het Wetboek van Strafrecht terrorismebepalingen aangenomen. Hierbij gaat het om het plegen van delicten met een terroristische oogmerk (o.a. artikel 176a en 176b)¹⁹. De beschrijving zoals geformuleerd tijdens het Bewindsliedenoverleg Terrorismebestrijding (BOT) wordt in dit onderzoek gehanteerd als officiële Nederlandse definitie van het fenomeen terrorisme.

Terrorisme werd voor lange tijd beschouwd als een on-Nederlands verschijnsel. Het eerste slachtoffer van "modern" terroristisch geweld betrof een bezetting van de Indonesische ambassadeurswoning in Wassenaar door Vrije Zuidmolukse Jongeren op 31 maart 1970, waarbij een hoofdagent dodelijk werd getroffen door een kogel.²⁰

Op 13 september 1974 gijzelde het Japanse Rode Leger medewerkers van de Franse ambassade in Den Haag. Het politieke motief (vrijlating medeterrorist die in Frankrijk gevangen zat) gaf de actie een duidelijk terroristisch oogmerk.

Een ander belangrijk terroristisch moment in Nederland was de treinkaping door Molukse jongeren bij Wijster op 2 december 1975 en De Punt op 23 mei 1977. Door de schaal waarop deze acties plaatsvonden kan met recht worden gesproken over terroristische acties.²¹

Toch bleef de reactie van de Nederlandse overheid tot de aanslagen van 11 september 2001 in New York en Washington terughoudend. Er werd in die tussentijd altijd geprobeerd een onderscheid te bewaren tussen terrorisme en politiek gewelddadig activisme. De AIVD

¹⁷ Website Algemene Inlichtingen en Veiligheidsdienst, www.aivd.nl

¹⁸ Interview medewerkers DNR 9 maart 2009

¹⁹ Wetboek van Strafrecht, www.wetboek.net, bezocht op 18 mei 2009

²⁰ Hoeksta F. (2004) In dienst van de BVD, Uitgeverij Boom Amsterdam

²¹ Engelen D. (2007) De BVD in de Koude Oorlog, Uitgeverij Boom Amsterdam

(destijds BVD: Binnenlandse Veiligheidsdienst) probeerde in deze jaren dit onderscheid te onderstrepen. Een goed voorbeeld hiervan is de reactie op de acties van RaRa (Revolutionaire Anti-Racistische Actie). Deze organisatie schuwde radicale acties niet in hun strijd tegen het Apartheidsregime in Zuid-Afrika en het Nederlandse vreemdelingen- en asielbeleid. Met name de brandstichting bij een Makro-vestiging in Nuth, een aanslag op het huis van voormalig Staatssecretaris Kosto van Vreemdelingenzaken en een tweetal bomaanslagen op ministeries stimuleerde de discussie over vermeend terrorisme. Toen organisaties als de IRA (Irish Republican Army) en de ETA (Baskische Afscheidingsbeweging) internationaal voor veel verderf zorgde en hoog op de lijst van terroristische organisaties stonden, was het voor politici en wetenschappers aantrekkelijk om de RaRa op soortgelijke wijze tot terroristisch te bestempelen. De hoofdreden waarom dat nooit is doorgezet is vanwege de vasthoudendheid van de AIVD (destijds BVD) in haar onderscheid tussen terrorisme en politiek radicaal activisme. De laatstgenoemden richten hun geweld niet op mensenlevens of een grootschalige ontwrichting, terwijl terroristen dat wel doen.²²

De motivatie voor het hanteren van dit onderscheid is dat de overheid altijd heeft getracht politiek radicalen een mogelijkheid tot terugkeer te bieden in de normale maatschappij, wat moeilijker zo niet onmogelijk wordt als zij als terroristen worden bestempeld.²³ Dat kan zolang de drempel naar het plegen van op mensenlevens gericht geweld nog niet is overtreden. Voor dierenrechtenextremisme zou dezelfde overweging kunnen gelden.

Sinds de aanslagen op 11 september in New York en Washington en de daarop volgende aanslagen in Madrid op 11 maart 2004 en London op 7 juli 2005 door de internationale terroristenorganisatie Al-Qaida, heeft de wetgever gezorgd voor verruimde mogelijkheden terrorisme te bestrijden. Het onderwerp staat sindsdien hoog op de politieke en publieke agenda. Aanwijzingen dat een terroristische aanslag wordt voorbereid zijn inmiddels voldoende voor het inzetten van bijzondere opsporingsmogelijkheden. Van deze aanwijzingen is sprake als feiten en omstandigheden duiden op de voorbereiding van een aanslag. De AIVD kan altijd al in een dergelijk vroegtijdig stadium bijzondere inlichtingmiddelen inzetten, maar met deze wetsaanpassingen zijn ook de mogelijkheden van de politie aanzienlijk verruimd om in het voorveld te opereren. Hierbij ligt een grote uitvoerende taak voor de DNR. Een coördinerende taak is weggelegd voor de NCTb.²⁴

3.2. Dierenrechtenextremisme

Het streven naar verbetering van de leefsituatie van dieren door bewust de grenzen van de wet te overtreden en (gewelddadige) illegale acties te plegen is een kernomschrijving van het dierenrechtenextremisme. Dergelijke acties moeten nadrukkelijk worden onderscheiden van de legale acties van dierenrechtenactivisten. Problematisch is wel, dat dit beeld soms wordt vertroebeld door activisten die zich in het openbaar bezighouden met legale praktijken, maar in de praktijk soms ook betrokken blijken te zijn bij illegale acties. Maar omdat dit niet algemeen geldend is, is het moeilijk voor overheidsinstanties om te handelen. Dierenrechtenextremisme heeft als hoogste doel de rechten van mens en dier gelijk te stellen.²⁵

²² Hoeksta F. (2004) In dienst van de BVD, Uitgeverij Boom Amsterdam

²³ Abels P. (2007) Je wilt niet geloven dat zoiets in Nederland kan! Uitgeverij Boom - Amsterdam

²⁴ Website Nationaal Coordinator Terrorismebestrijding, www.nctb.nl

²⁵ Brief Minister G. ter Horst aan Tweede Kamer der Staten Generaal 1 april 2009

De ernst van de incidenten met dierenrechtenextremisten neemt toe. Eind 2008 heeft minister Ter Horst van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties aangegeven dat er een speciaal politieteam wordt opgericht ter bestrijding van dierenrechtenextremisme. In het Verenigd Koninkrijk bestaat het fenomeen al veel langer en wordt er gericht beleid gevoerd vanuit de overheid.²⁶

3.3. Labelling

De labellingtheorie van Becker stelt dat labels toegepast op individuen het gedrag van dat individu beïnvloeden, vooral de toepassing van negatieve of stigmatiserende labels. Deze theorie wordt niet rechtstreeks toegepast bij het beantwoorden van de centrale vraagstelling. Toch bleek bij het vooronderzoek dat met de implicaties van de labelling theorie van Becker rekening wordt gehouden door overheidsinstanties.

De labelling theorie van Becker stelt dat crimineel gedrag niet tot maatschappelijke reactie leidt, maar de maatschappelijke reactie leidt tot deviant gedrag waardoor er een selffulfilling prophecy ontstaat. Het individu krijgt een bepaald label toegeschreven en gaat na verloop van tijd zich werkelijk naar dit, al dan niet juist toegeschreven, label gedragen. Op deze manier ontstaat er een “deviante carrière” van het individu. Vooral het label “crimineel” en een gevangenisstraf zou op lange termijn resocialisatie in de weg kunnen staan.²⁷

Overigens geldt dit niet slechts voor het individu. Een meerderheid zou hetzelfde stigma op een minderheid kunnen plakken. Bovendien zouden gelabelde individuen zich kunnen afscheiden van de samenleving waardoor er een “deviante subcultuur” kan ontstaan.²⁸

Kritiek op de labelling theorie is dat het geen oog voor realiteit en de werkelijke maatschappelijke problemen heeft. De labelling theorie zoekt een maatschappelijke verklaring voor deviant gedrag en gaat voorbij aan de eigen verantwoordelijkheid van het individu of individuele groepsleden.

Labelling wordt in dit onderzoek niet toegepast met oog op de gevolgen voor de gelabelden. De gevolgen voor beleidskaders van labelling vormt de centrale vraagstelling. Toch is het mogelijk dat conform de overwegingen in de labelling theorie van Becker een bepaald beleid gevoerd wordt. De Nederlandse regering heeft bijvoorbeeld in haar beleidshistorie consequent getracht gewelddadig dierenrechtenextremisme niet als terrorisme te bestempelen, vanwege de gevolgen van dit stigma.²⁹

De labellingtheorie van Becker hoeft vanwege deze invalshoek niet op de onderzoeksresultaten en de beantwoording van de onderzoeksvragen te worden toegepast. Wel is het verstandig tijdens het onderzoek scherp op het netvlies te houden dat labelling door politieke actoren gevolgen kan hebben voor het gedrag van de gelabelden en de maatschappelijke acceptatie. Eerder is aangegeven dat een organisatie als de AIVD rekening houdt met de maatschappelijke situatie rond een fenomeen als politiek radicaal activisme. Dit zou ook kunnen gelden voor dierenrechtenextremisme.

²⁶ De Volkskrant 22 december 2008

²⁷ Becker H. S. (1963) *Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance*, New York : The Free Press USA

²⁸ Orcutt J.D. (1983) *Analyzing Deviance*, The Dorsey Press, Homewood Illinois USA

²⁹ Algemene Inlichtingen en Veiligheidsdienst, *Dierenrechtenactivisme in Nederland. Grenzen tussen vreedzaam en vlammend protest* rapport Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Leidschendam, juli 2004

3.4. Democratische legitimiteit

In een democratische rechtsstaat vaardigt de overheid wetten en regels uit die door burgers moeten worden aanvaard. Onderscheid binnen deze aanvaarding wordt gemaakt tussen input en output. Bij input binden politieke partijen de strijd aan met elkaar om de gunst van het electoraat en maatschappelijke organisaties, over de doelen van beleid aan de inputkant van het politieke proces.

Daarna volgt het bestuurlijke vraagstuk van de effectieve uitvoering in termen van output.³⁰ In een goed functionerende democratie zijn beide dimensies van democratische legitimatie noodzakelijk en versterken ze elkaar.

Labelling tijdens dit proces zegt iets over het achtergronddenken van actoren en over de beleidstheorie en de verwachting hoe zaken in de toekomst gaan. Labelling kan bewust en onbewust. Onbewust als het gebaseerd is op overtuigde ideologie, bewust ten gevolge van bijvoorbeeld electorale druk. Hieruit volgen de twee handelingsperspectieven 'logica van consequentie' (logic of consequence) waar de oriëntatie op gewenste doelen en regels door rationeel handelen voorop staan en 'logica van gepastheid' (logic of appropriateness) waar de aandacht zich op de context richt, waardoor de haalbaarheid en aanvaardbaarheid van deze doelen en regels mede worden bepaald.³¹

Omdat de overheid streeft naar meerdere, potentieel conflicterende doelen die niet makkelijk gekwantificeerd kunnen worden, is het moeilijk om heldere standaarden te ontwikkelen van succes of falen van beleid.

Hemerijck stelt vier vragen in de praktijk van beleidsvorming wat resulteert in een handelingstheorie binnen beleidsvorming. Dit mondt uit in een combinatie van de grondslagen voor beleid met de onderscheiden handelingslogica's. Daarmee kan een analytische orde worden geconstrueerd van vier invalshoeken van beleid in een moderne democratische rechtsstaat.

		Grondslag van beleid	
		Outputlegitimiteit	Inputlegitimiteit
Handelingslogica	Logic of appropriateness	Haalbaarheid ('past het?')	Aanvaardbaarheid ('hoort het?')
	Logic of consequence	Doelmatigheid ('werkt het?')	Rechtmatigheid ('mag het?')

Figuur 1: Vier kernvragen van beleid door Hemerijck

-Hoort het? Maatschappelijke aanvaardbaarheid

Dit is noodzakelijk omdat burgers het eerste en het laatste woord hebben. Dit betekent dat het beleid aansluit op normatieve en culturele oriëntaties van de samenleving. Dit gaat op basis van vertrouwen, geloofwaardigheid en electorale ondersteuning.

³⁰ Scharpf, F., *Governing in Europe: effective and democratic?*, Oxford University Press, Oxford 1999

³¹ March, J. en J. Olsen, *Rediscovering institutions: the organizational basis of politics*, Free Press, New York, 1989

-Past het? Politiek-bestuurlijke slagvaardigheid

Hierbij wordt voorondersteld dat de burgers en uitvoerders (ambtenaren en instanties) het beleid 'dragen'. Gezocht wordt naar institutionele en bestuurlijke slagvaardigheid en acceptatie. De hoofdcriteria zijn haalbaarheid en uitvoerbaarheid. Als kader worden bestaande politieke spelregels, staatstradities, beleidserfenissen en gebruikelijke uitvoeringspraktijk gebruikt.

-Mag het? Constitutionele rechtmatigheid

De rechtstaat vormt de formele basisstructuur van het politiek systeem. De reden hiervoor is dat beleid legitimiteit nodig heeft en gecontroleerd dient te worden. Voor een goed functionerende constitutionele rechtmatigheid dient er sprake te zijn van scheiding der machten en algemene rechtsbeginselen. Omdat het recht waarborgen verschaft is toepassing van rechtsmiddelen noodzakelijk (instrumentalisering).

-Werkt het? Instrumentele doelmatigheid

Hierbij wordt voorondersteld dat beleid doel- en outputgericht is. Gezocht wordt naar causale verbanden en wetenschappelijke argumenten. Veel energie zit in onderzoek en expertise. De hoofdcriteria zijn doeltreffendheid en doelmatigheid. De betrokkenheid van actoren dient afstandelijk, waardevrij en objectief te zijn.

3.5. Verenigd Koninkrijk

De reden waarom het Verenigd Koninkrijk meegenomen wordt in dit onderzoek is de ruime ervaring met extremistische acties waar dit land mee te maken heeft gehad. Deze ervaringen worden onderzocht in het literatuuronderzoek om zo tot een breed kader te komen waarin de onderzoeksvragen beantwoord kunnen worden. Bovendien toont een onlangs verschenen rapport van de AIVD aan dat enkele Nederlandse groepen de Britse actiemethoden hebben overgenomen. De ontwikkelingen in het Verenigd Koninkrijk hebben gezorgd voor het uitwaaiëren van acties naar het continent. De organisatie van deze acties is vaak in handen van Nederlandse activisten, maar wordt mede uitgevoerd door Britse (en andere nationaliteiten) activisten. Ondernemingen die in Nederland zijn gevestigd zijn doelwit van deze acties vanwege zakelijke contacten met bijvoorbeeld het Britse Huntingdon Life Sciences (HLS), een onderneming die dierproeven verricht voor de farmaceutische, veterinaire en voedingsindustrie.

De kerngroep achter deze acties in het Verenigd Koninkrijk is Stop Huntingdon Animal Cruelty (SHAC). De uitwaaiëring van deze organisatie in Nederland noemt zich Respect voor Dieren. De organisatie Respect voor Dieren is uitgegroeid tot de meest actieve actiegroep met connecties naar het Verenigd Koninkrijk. Respect voor Dieren is inmiddels coördinator van *home visits* op het Europese continent. *Home visits* zijn onverwachte bezoeken van dierenrechtenextremisten bij personen in zijn of haar woonhuis. Naast de *home visits* nemen de bedreigingen en vernielingen door deze organisatie toe.³²

3.6. Toepassing theorie

Politiek in een democratische rechtsstaat gaat over de legitimering van beleidskeuzen, waarbij de middelen van de collectiviteit worden aangewend voor de realisatie van doelen

³² AIVD rapport Dierenrechtenactivisme in Nederland Springplank voor Europa, rapport Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Leidschendam, juni 2007

en de oplossing van problemen die niet goed door vrijwillig initiatief of markttransacties gerealiseerd kunnen worden.³³

Beleidsonderzoek dient daarom een kritisch onderzoek te zijn van normen en waarden die ten grondslag liggen aan bepaalde probleempercepties en mogelijke oplossingen. Dit onderzoek geeft geen normatief oordeel over beleidsuitkomst, maar wel voor de gevolgen voor het beleid door labelling.

Door toepassing van de theorie van Hemerijck in het onderzoek kan duidelijk worden gestructureerd of er een verband bestaat tussen politieke labelling en beleidsvoering van overheidsinstanties. De theorie van Hemerijck is breed toepasbaar perspectief voor analyse (combinatie van vier analytische perspectieven). Ze bieden aanknopingspunten voor bestudering van mogelijke veranderingen en gevolgen van labelling door politieke actoren.

De vier hoofdvragen van Hemerijck zullen fungeren als algemeen organiserend principe. Vanuit het theoretisch kader zijn interviewvragen opgesteld waarin de koppeling tussen de labelling van politieke actoren en het beleid van overheidsinstanties nader wordt onderzocht. Met de antwoorden van de respondenten alsmede het literatuuronderzoek kunnen de onderzoeksvraag en subvragen beantwoord kunnen worden.

Vanuit het transcript van de interviews met Tweede Kamerleden kan gezocht worden naar antwoorden op de vier vragen van Hemerijck. Deze worden geordend en de antwoorden van de Tweede Kamerleden worden onderverdeeld in de vier vragen waaruit overeenkomsten, verschillen en nuances gevonden kunnen worden.

Daarmee kan voorkomen worden dat bepaalde vragen, antwoorden of manipulaties overmatige aandacht krijgen. Mochten bepaalde politieke actoren niet evenveel aandacht schenken aan de vragen kunnen daar preferenties uit afgeleid worden.

4. Resultaten empirisch onderzoek

Vanuit het transcript van de interviews met de Tweede Kamerleden wordt gezocht naar antwoorden op de vier vragen van Hemerijck. Deze worden geordend en de respons van de Tweede Kamerleden wordt onderverdeeld in de vier vragen waaruit overeenkomsten, verschillen en nuances gevonden kunnen worden. Tevens wordt het interviewtranscript met de Tweede Kamerleden gebruikt ter beantwoording van deelvraag 1 en 3.

4.1. Hoort het? Maatschappelijke aanvaardbaarheid

De toepassing van dit onderdeel van de theorie van Hemerijck resulteert in de vraag: ondervindt u maatschappelijke druk bij de bestrijding van dierenrechtenextremisme?

Volgens het CDA komt de aandacht voor dit thema voort uit het onrecht dat mensen wordt aangedaan door dierenrechtenextremisme, erg veel persoonlijk leed. Dhr. Van Haersma Buma stelt dat “zwarte criminaliteit niet hard genoeg wordt aangepakt”. Hij heeft met slachtoffers gesproken. Bijvoorbeeld met een gezin dat werd bedreigd door een grote groep extremisten met bivakmutsen. Zij durfden hun kinderen niet meer zelfstandig naar school te laten gaan.

Onbegrip is er ook bij nertsenhouders aangezien zij zich volledig aan de wet houden. Dhr. Van Haersma Buma sprak een nertsenhouder die investeerde in een nieuw bedrijf omdat

³³ Hemerijck A.C., Vier kernvragen van beleid, in: Beleid en Maatschappij, jrg. 30, nr. 1, 2003

zijn eerdere onderneming geen toekomst meer had. Nu moet de ondernemer van de Tweede Kamer binnen enkele jaren ook zijn nertsenfokkerij sluiten. Over het algemeen krijgt het CDA weinig druk vanuit de samenleving omdat mensen stil zijn teneinde geen bedreigingen uit te lokken.

De PvdA ondervindt vanuit de achterban geen druk. Vanuit politie en justitie wel het dringende verzoek om het grondig aan te pakken. Misdadigers zijn erg sluw namelijk. Verder ontvangt de partij slechts verzoeken of opmerkingen per mail, geen bedreigingen. Voor de farmaceutische industrie en wetenschap spelen dreigementen wel enorm. Dhr. Heerts: "Ik ben niet onder de indruk van dreigementen als ik die zou krijgen, ik zou er juist daardoor extra stevig tegenin gaan."

Bij de VVD zijn wel verzoeken binnengekomen vanuit de landbouwsector. De agrarisch ondernemers zijn tevreden over de agendering. Bedreiging heeft dhr. Teeven alleen ondervonden in telefoongesprekken waar iemand zei dat hij rustig aan moest doen. Dit raakt hem niet. Dhr. Teeven: "Het semi-idealisme maakt de types wel gevaarlijk omdat het criminelen zijn met oogkleppen op, ik noem ze zoetwater criminelen. Het zijn geen losers, maar vaak middelbaar- of hoogopgeleiden." Druk is er volgens dhr. Teeven vanuit media, via klachten vanuit de getroffen sector.

De PvdD merkt dat er geen tolerantie meer is voor dierenactivisme bij samenleving of overheid. Mevrouw Ouwehand constateert dat BZK formeel stelt dat activisme niet strafbaar is en het extreme gedeelte wel. De AIVD heeft hetzelfde standpunt dat dierenrechtenextremisme geen terrorisme is. Het kabinet deelt dit standpunt formeel dus ook. Maar de website www.nederlandtegenterrorisme.nl stelt heel wat anders, daar staat dat extreem gedrag op basis van overtuiging gevaarlijk is. Dit is volgens mevr. Ouwehand geen teken van eenduidig handelen.

4.2. Past het? Politiek-bestuurlijke slagvaardigheid

De toepassing van dit onderdeel van de theorie van Hemerijck resulteert in de vraag: ondervindt u weerstand of juist medewerking vanuit andere politieke partijen of het kabinet bij discussie over dierenrechtenextremisme?

Het CDA vindt het voorstel van de minister van BZK, om een manifest te laten ondertekenen door dierenactivisten met goede wil een absurd plan. Dhr. Van Haersma Buma constateert wel dat er is geen sprake is van concrete weerstand van het kabinet.³⁵

Ook de PvdA ondervindt geen druk van andere politieke partijen of het kabinet. Dhr. Heerts: "Het onderwerp staat op dit moment voldoende op de agenda"

Het verschil tussen de VVD en de minister van BZK is dat de minister nog gelooft in preventieve maatregelen zoals voorlichting. Volgens de VVD is de enige oplossing harde repressie en een beheersmatige aanpak. Verder is er aandacht met pieken en dalen. Geweld tegen gezagsdragers is non-stop in de media. Dhr. Teeven: "In het geval van dierenrechtenextremisme moet je er als politicus bovenop zitten. Als er een tijd geen

³⁵ Brief Min. BZK aan Tweede Kamer der Staten-Generaal Dialoog dierenrechtenorganisaties 1 april 2009

aandacht voor is in de media, verwatert het.” Er is met het CDA redelijk evenwicht in het standpunt. De Partij voor de Dieren is een voorbeeld van een partij met een totaal ander standpunt.

De PvdD ondervindt indirect druk via de politieke vertegenwoordiging. Mevr. Ouwehand: “Weerstand komt van de partijen CDA en VVD waar dierenactivisme als gevaarlijk wordt beschouwd.”

4.3. Mag het? Constitutionele rechtmatigheid

De toepassing van dit onderdeel van de theorie van Hemerijck resulteert in de vraag: Ondervindt u een gebrek aan juridisch kader bij de bestrijding van dierenrechtenextremisme?

Het CDA ondervindt geen gebrek aan juridisch kader bij de bestrijding van dierenrechtenextremisme.

Ook de PvdA vindt door het als georganiseerde misdaad te labelen er voldoende juridische opsporingsmiddelen voorhanden zijn. Voor politie en justitie is het wel moeilijk om veroordelingen te krijgen, maar de PvdA ziet er geen heil in juridische middelen te verruimen met slechts één uitzondering: De bewaartermijn van private camerabeelden (zoals bewaking op bedrijventerreinen) verlengen. Op dit moment bedraagt deze termijn slechts een paar dagen. Hiermee bedoelt de PvdA beelden in het bezit van private ondernemingen. Dit kan tot stand komen in een soort PPS constructie door samenwerking tussen bedrijven, gemeenten en het rijk. De motivatie achter dit voorstel van de PvdA komt voort uit terreinverkenning door dierenrechtenextremisten (en overige criminelen). Door de beelden langer te bewaren kan er langer teruggekeken worden naar mogelijke terreinverkenning. Dit voorstel dient wel ruimer getrokken te worden naar andere vormen van criminaliteit zoals ladingdiefstal in de transportsector.

De VVD stelt dat er geen gebrek aan juridisch kader is maar wel in focus. Tevens is het moeilijk om extremisten iets strafbaars op te leggen. De strafrechtelijk aanpak is altijd te kortstondig. Dhr. Teeven: “Als het probleem echt wilt aanpakken vereist dat dieptewerk van politie en AIVD”. Bovendien zouden dierenrechtenextremisme toegang tot bepaalde functie moeten worden verboden, dus veroordeelde terroristen weren uit overheidsfuncties.

De PvdD merkt op dat in de brief van de minister van BZK staat dat 80% van de incidenten slechts demonstraties zijn. Demonstraties zijn niet strafbaar, dus het lijkt erger dan het is. Mevrouw Ouwehand vindt het opvallend dat er weinig aangifte gedaan wordt. “Aangifte is noodzakelijk en een plicht van het slachtoffer. De uiteindelijke omvang van het probleem is daardoor niet te toetsen.”

In 2002/2003 was er discussie of dierenextremisme wel of geen terrorisme is (gesteund door CDA en VVD). Dit is uiteindelijk niet gebeurd omdat terrorisme onverzekerbaar is (red. terrorismeclausule na de aanslagen van 11 september 2001 in New York en Washington). De extra inzet van de minister heeft de PvdD gesteund en dat loopt pas sinds kort. Er wordt nu pas actie ondernomen om slachtoffers te stimuleren aangifte te doen. De Dienst Nationale Recherche is op dit onderwerp gezet en op deze manier loopt het via het

strafrecht. Mevr. Ouwehand: “De resultaten van deze extra maatregelen moet eerst worden afgewacht voordat we conclusies kunnen trekken”.

4.4. Werkt het? Instrumentele doelmatigheid

De toepassing van dit onderdeel van de theorie van Hemerijck resulteert in de vraag: zijn er voldoende instituties ter bestrijding van dierenrechtenextremisme en ondervindt u weerstand of medewerking van deze instituties?

Het CDA stelt dat de landelijk leiding bij de aanpak van dit probleem moet liggen bij het Landelijk Parket, want daar zit de expertise.

Dhr. Van Haersma Buma: “Het is zinloos dit door individuele politieregio’s te laten oplossen. Het voorstel van de minister van BZK om een speciaal politieteam op te richten op dierenrechtenextremisme aan te pakken is positief, doch erg mager. Dat het een klein groepje is dat het verpest voor de goedwillende dierenactivisten is een dooddoener inmiddels.” Internationaal valt er volgens het CDA ook een wereld te winnen. De partij vindt het een grensoverschrijdend probleem zoals is aangetoond. Ook in Duitsland en Denemarken speelt dit probleem. Dhr. Van Haersma Buma: “Eurojust is erg gericht op terrorisme van moslims en ook op drugscriminaliteit. De aandacht zou ook uit moeten naar dierenrechtenextremisme, wat van kleinere omvang is maar wel enorm hardnekkig. Het Verenigd Koninkrijk loopt in de aanpak voorop, daar kunnen we van leren.”

Hier is door de partij ook aandacht voor gevraagd tijdens de campagne voor de verkiezingen voor het Europese parlement. Het CDA is erg benieuwd naar de resultaten van het pakket aan maatregelen van de minister van BZK. De minister heeft gezegd dat dit pakket gaat werken.

De PvdA merkt op dat de AIVD moeite heeft met het aanpakken van het fenomeen dierenrechtenextremisme maar steekt er wel veel tijd in. Dhr. Heerts: “Er dient alleen efficiënter te werk te gaan door opschaling. De aangifte en bron moet landelijk overzicht krijgen, individuele korpsen uit bijvoorbeeld Leiden of Venray moeten landelijke aansturing krijgen.” De PvdA’er stelt dat zonder lokale informatie kan er uiteindelijk geen effectief landelijk beleid gevoerd worden. “Er dient vanuit het rijk met korpsbeheerders/burgemeester samen gewerkt te worden.” De PvdA vindt dat er verder geen nieuwe instituties noodzakelijk zijn.

Volgens de VVD zijn er voldoende instituties, alleen de focus van de instituties moet anders. Dhr. Teeven: “Een landelijke aanpak is gewenst. Er moet onderzoek worden gedaan naar de modus operandi van dierenrechtenextremisten. Wie zijn deze personen? Een regionale aanpak heeft geen zin.”

De PvdD heeft wel vragen over de werkzaamheden van deze instituties. In het kader van de voetbalwet vraagt de PvdD zich af of politie en burgemeester nog wel eerlijk zullen oordelen over bijvoorbeeld demonstraties. De vraag is volgens de partij namelijk: wat is overlast? Dit is erg subjectief. Mevr. Ouwehand: “Een demonstratie voor een winkel waar bont verkocht wordt is lastig voor de bontondernemer, maar is dit wel overlast?”

5. Beantwoording onderzoeksvragen

Om de centrale vraagstelling te kunnen beantwoorden dienen eerst de deelvragen beantwoord te worden. De deelvragen zullen beantwoord worden middels literatuurstudie, publicatiestudie en interviews met politieke actoren en medewerkers van gezaghebbende overheidsinstanties. Na de behandeling van de deelvragen kan de centrale vraagstelling beantwoord worden.

5.1. Beantwoording deelvragen

- Deelvraag 1: Wat wordt in Nederland door politieke actoren verstaan onder terrorisme?

Analyse

Ondanks de verschillen van inzichten tussen de politieke partijen over het onderzoeksonderwerp als geheel, blijkt dat over het specifieke concept terrorisme een hoge mate van eensgezindheid bestaat. Alle vier de partijen hanteren de bepalingen over handelen met terroristisch oogmerk zoals geformuleerd in het Wetboek van Strafrecht. De VVD maakt een kleine uitzondering en hanteert een ruimer begrip voor terrorisme. Deze uitzondering slaat op de focus op *maatschappelijke veranderingen te verwerkstellingen*. De VVD hanteert hier een ruimer begrip, maar ook hierin wijkt de partij niet substantieel af van de overige partijen. De politieke actoren die voor dit onderzoek geïnterviewd zijn hebben recentelijk niet gepubliceerd over het onderwerp terrorisme. De opinievorming vond plaats tijdens het politieke debat in de Tweede Kamer. Om die reden is er geen verdere publicatiestudie verricht.

Deelvraag 1 richt zich slechts op politieke actoren, maar voor de volledigheid is het noodzakelijk de standpunten van de relevante organisaties er naast te leggen. Dit biedt een duidelijk kader voor het verloop van het onderzoek en het beantwoorden van de centrale vraagstelling. Dit zal naar voren komen bij de beantwoording van deelvraag 4. Organisaties die belast zijn met de bestrijding en met name de voorkoming van terrorisme zoals de NCTb en AIVD werken vanuit de *brede benadering* om voortijdig signalen uit de samenleving op te vangen die kunnen duiden radicalisering in de richting van terrorisme en deze mogelijk te bestrijden.

- Deelvraag 2: Hoe heeft het dierenrechtenextremisme zich nationaal en in het Verenigd Koninkrijk ontwikkeld in de afgelopen 5 jaar?

Analyse

De werkzaamheden van de Dienst Nationale Recherche staan uitgebreid beschreven in de jaarlijkse Criminaliteitsbeeldanalyse (CBA). Gezien het onderzoek van DNR op dit moment lopende is konden de medewerkers tijdens het interview geen mededelingen doen over de inhoud. Het interview heeft zich om die reden vooral toegespitst op het functioneren van de DNR als instituut die zich bezighoudt met binnenlandse veiligheid.

In het schriftelijke interview met een medewerker van de NCTb is aangegeven dat de NCTb geen onderzoek- of opsporingsactiviteiten uitvoert naar dierenrechtenextremisme en er ook niet over gepubliceerd wordt. Deze organisatie richt zich op terrorisme, niet op extremisme als zodanig.

In 2004 verscheen het Criminaliteitsbeeldanalyse (CBA) Radicaal Dierenrechtenactivisme waarin de DNR de omvang en ernst van het fenomeen dierenrechtenextremisme (toen nog: radicaal dierenrechtenactivisme) onderzocht. De belangrijkste conclusies destijds waren dat het aantal incidenten op het gebied van dierenrechtenextremisme toenam en de eerste belangrijke stappen in internationale samenwerking tussen dierenrechtenextremisme met verschillende nationaliteit plaatsvond.

Ook de AIVD heeft in de afgelopen vijf jaar regelmatig gepubliceerd over dierenrechtenextremisme. In hetzelfde jaar als het onderzoek van de DNR verscheen *“Dierenrechtenactivisme in Nederland – Grenzen tussen vreedzaam en vlammend protest”*, een publicatie van de AIVD. Deze ontwikkelingen hebben er toe geleid dat sinds 2004 het College van procureurs-generaal de strafrechtelijke onderzoeken naar dierenrechtenextremisme heeft aangemerkt als ‘onderzoeken van nationaal belang’ waardoor er in de CBA van de DNR het dierenrechtenextremisme een terugkerend onderwerp is.³⁶

Na het rapport van de AIVD uit 2004 volgde twee andere rapporten over het fenomeen dierenrechtenextremisme die uitgebreid in dit onderzoek aan de orde komen.

De AIVD constateert een driedeling binnen het actieve kader van het fenomeen geconstateerd. Een deel van de actievoerders is actief vanuit “linkse” optiek, een ander deel heeft extreemrechtse sympathieën, maar de meerderheid handelt niet vanuit politieke overtuiging. De motivatie voor de acties van de laatstgenoemde komt voort uit emotie en/of frustratie over de omgang met dieren in het algemeen en proefdieren in het bijzonder.³⁷

Deze drie verschillende inzichten binnen de wereld van dierenrechtenactivisme en extremisme hebben in grote lijnen hetzelfde einddoel voor ogen, maar verschillen enorm qua achtergrond en soms ook qua methoden. Onenigheid over de actiedoelen heeft de afgelopen jaren geleid tot een fragmentatie van de extremistische dierenrechtengroeperingen.

In 2004 werd Respect voor Dieren (RvD) opgericht waaruit in 2007 een deel van het kader zich afsplitste en de Anti Dierenproeven Coalitie (ADC) vormde. De motivatie voor deze afsplitsing was een verschil in ideologie en inzicht tussen de twee voormannen van RvD. Hieruit blijkt dat ondanks geringe verschillen in inzichten en einddoelen, de overtuiging en motivatie sterk kan uiteen kan lopen. Wel blijkt dat bij grote manifestaties en acties de verschillen van inzicht tussen RvD en ADC opzij worden gezet.

Daarnaast werd in 2008 de Nederlandse afdeling van de Britse organisatie Stop Huntingdon Animal Cruelty (SHAC-Nederland) opgericht waardoor de eerdergenoemde *home visits* zijn toegenomen en Nederlandse bedrijven, die met het Britse Huntingdon Life Sciences te maken hebben, slachtoffer worden van extremistische acties.

De extreemrechtse achtergrond van dierenrechtenextremisme manifesteren zich in de organisaties Met de Dieren Tegen de Beesten (MDTB) en Voorpost.³⁸

Dit is de hoofdoorzaak waardoor er de afgelopen vijf jaar een fragmentatie heeft plaatsgevonden in de motivatie en organisatie binnen het dierenrechtenextremisme.

³⁶ KLPD, *Ideologische misdaad*, Deelrapport Criminaliteitsbeeldanalyse 2007, uitgevoerd door Dienst Nationale Recherche, Driebergen 2008

³⁷ AIVD rapport Dierenrechtenactivisme in Nederland springplank voor Europa 2007 p. 7

³⁸ AIVD rapport Dierenrechtenextremisme, gefragmenteerd maar groeiende 2009 p. 12

Tegelijkertijd is de intensiteit van de acties toegenomen. De effectiviteit van deze acties is erg groot. Hieraan liggen verschillende factoren ten grondslag. Een belangrijke factor is dat dierenwelzijn een belangrijk thema is geworden op de publieke en politieke agenda, waardoor er ook een aanwas is aan jonge activisten. Ook binnen dit nieuwe jeugdige kader lopen de overtuigingen en motivaties sterk uiteen.

Een tweede belangrijke factor is de openheid van de Nederlandse samenleving. Diverse potentiële doelwitten zijn relatief eenvoudig op te sporen door internetpagina's van de betreffende organisaties en de openbaarheid van inschrijvingen bij de Kamer van Koophandel en persoonlijke informatie van medewerkers van doelwitorganisaties op bijvoorbeeld de internetwebsite Hyves. Dit maakt het dierenrechtenextremisme eenvoudig om nachtelijke acties te ondernemen in de woonomgeving van onderzoekers, directeuren en commissarissen van ondernemingen en instellingen.

In de inleiding van dit onderzoek is aangegeven dat bij op dierenrechten gerichte campagnes er sprake kan zijn van een combinatie van legale activiteiten en gewelddadige en intimiderende acties.

Een sprekend voorbeeld, die veel politieke actoren tijdens het interview helder op het netvlies hadden, was de campagne van de Anti Dierenproeven Coalitie tegen het project ScienceLink in Venray. Dit was een dit bedrijvenpark die ondernemingen bij elkaar bracht die laboratoriumonderzoeken verrichten op hoogwaardige technologische basis, mogelijk met behulp van dierproeven.

De burgers in de regio werden door het ADC gemobiliseerd als maatschappelijke ondersteuning voor de legale kant van de acties van het ADC. De meeste burgers die zich uitspraken tegen dierproeven en de acties van het ADC steunde waren waarschijnlijk niet op de hoogte van de achterliggende doelen en extremistische acties tegen bijvoorbeeld de wethouder van Venray (bedreigingen aan zijn privéadres) door het ADC.³⁹

De derde factor die zorgt voor effectiviteit van de extremistische acties is de internationalisering van dierenrechtenextremisme. De bakermat van het dierenrechtenextremisme ligt in het Verenigd Koninkrijk en wordt om die reden behandeld in dit onderzoek. De aftakkingen en samenwerking van dierenrechtenextremisme met verschillende nationaliteiten is al aan de orde geweest. De AIVD rapporteerde in 2007 dat een vooraanstaande Nederlandse activist tijdens de "international animal rights gathering" het verzoek kreeg dierenrechtenextremisme op het Europese continent te coördineren. Dergelijke internationale bijeenkomsten blijken uiterst geschikt voor het uitwisselen van ideeën en doelkeuzes. Daarbij worden tactieken besproken er wordt er een gezamenlijke agenda van acties opgesteld.⁴⁰

Het Verenigd Koninkrijk heeft al veel langer en heftiger te maken met radicale acties van dierenrechtenextremisten en loopt daardoor voor op het gebied van beleid ter bestrijding hiervan. Een lange historie aan gewelddadige incidenten in het Verenigd Koninkrijk met dierenrechtenextremisten leidde in 2005 tot de invoering van de *Serious Organized Crime and Police Act*. Deze wet resulteerde in ruime bevoegdheden voor politie en justitie om

³⁹ AIVD Rapport Dierenrechtenextremisme, gefragmenteerd maar groeiende 2009 p. 24

⁴⁰ AIVD Rapport Dierenrechtenextremisme, gefragmenteerd maar groeiende 2009 p. 25

“economische chantage” van farmaceutische bedrijven door dierenrechtenextremisten aan te pakken.⁴¹

De hoeveelheid aanslagen zelf stijgt niet substantieel, maar de intensiteit neemt enorm toe. Om deze reden heeft de minister van BZK in februari 2009 een brief naar de Tweede Kamer gestuurd waarin besloten is dierenactivisten zowel preventief als repressief aan te pakken. Bovendien wordt er groot belang gehecht aan goede communicatie omtrent dierproeven. Openheid hierover is een belangrijk punt voor de minister en vooral duidelijke communicatie wat er wel en niet is toegestaan in de dierproevensector door meer openheid te geven in jaarverslagen. Ook is er door verschillende onderzoeksinstituten een code openheid dierproeven opgesteld in 2008. Tevens wordt in de brief het onderscheid tussen dierenactivisme en dierenrechtenextremisme gemaakt die in de inleiding van dit onderzoek aan bod kwam.⁴² In april 2009 schreef de minister van BZK in een tweede brief dat er meer nadruk op dialoog moet komen met dierenrechtenorganisaties. Dit zou dan moeten leiden tot een manifest die organisaties kunnen ondertekenen waarin ze geweld afkeuren.⁴³ Eind 2008 heeft de minister van BZK ook al aangegeven een speciaal politieteam te vormen voor de aanpak van dierenrechtenextremisme. Hieruit kan worden afgeleid dat het onderwerp zeer recent hoog op de politieke agenda staat.

De essentie van de ontwikkeling van het dierenrechtenextremisme in Nederland in de afgelopen vijf jaar is dat het heftiger en meer gefragmenteerd is geworden. De intensiteit van de aanslagen neemt toe. Aan de mate van verantwoording die de minister van BZK aan de Tweede Kamer aflegt kan afgemeten worden dat het onderwerp hoog op de politieke agenda staat.

De motivatie van de individuele dierenrechtenextremist kan sterk uiteen lopen, maar de intensiteit en gewelddadigheid van de acties zijn sterk toegenomen de afgelopen vijf jaar, met het Verenigd Koninkrijk als voorbeeld voor de Nederlandse dierenrechtenextremist. Inmiddels is de open samenleving de reden waarom Nederland door internationale dierenrechtenextremisten als springplank voor Europa wordt gezien. De reden hiervoor is dat Respect voor Dieren de *home visits* coördineert op het Europese continent. Het fenomeen heeft zich de afgelopen 5 jaar sterk ontwikkelt en staat zeer recent hoog op de politieke en publieke agenda wat het extra maatschappelijke relevantie geeft.

- Deelvraag 3: In hoeverre wordt dierenrechtenextremisme gelabeld als terrorisme door politieke actoren, welke argumenten worden daarbij aangevoerd en zijn er verschuivingen in de standpunten waarneembaar?

⁴¹ Groot A., Dier & Terrorist, gepubliceerd in HP/De Tijd op 1 augustus 2008

⁴² Horst ter, G., Brief aan Tweede Kamer der Staten Generaal, intensivering aanpak dierenrechtenextremisme, Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 10 februari 2009

⁴³ Horst ter, G., Brief aan Tweede Kamer der Staten Generaal, Dialoog dierenrechtenorganisaties, Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 1 april 2009

Analyse

Het CDA laat er geen twijfel over dat de acties van dierenrechtenextremisten beschouwd kunnen worden als terrorisme. Het label dierenrechttextremisme is afkomstig van de minister van BZK. Het CDA loopt daar zelf niet warm voor. Omdat een sector (agrarische ondernemers en bedrijven die gelieerd zijn met dierproeven) wordt geterroriseerd vindt het CDA dierenrechtenextremisme wel terrorisme. Het Wetboek van Strafrecht stelt: via geweld een opvatting wijzigen of een groep mensen angst aanjagen.

De moord op Theo van Gogh wordt ook beschouwd als een terroristisch misdrijf, dus het feit dat de daad slechts één persoon als slachtoffer heeft, is geen argument om het niet als terrorisme te bestempelen.

De VVD sluit zich hier bij aan, zij het met de aantekening dat niet alle acties van dierenextremisten kunnen worden beschouwd als terrorisme maar in over het algemeen wel. Nertsen vrijlaten is bijvoorbeeld geen terrorisme, maar wel strafbaar. Maar iemands voordeur met bloed insmeren, of tegen werknemers in een bepaalde sector zeggen dat ze weten waar hun kinderen zitten, is wel terrorisme. Terrorisme is een politieke term. De aard van het probleem is dat democratisch genomen besluiten onmogelijk gemaakt worden (naast angst zaaien). Dit is het ondermijnen van de rechtsstaat.

PvdA gebruikt de term dierenrechtenextremisme zoals gedefinieerd door BZK. Voorheen was Tweede Kamerlid Waalkens woordvoerder binnen zijn LNV portefeuille. In deze regeerperiode is dit overgenomen door de justitie woordvoerder. In eerste instantie werd dierenrechtenextremisten binnen de PvdA beschouwd als acties met ideële doelstelling binnen de kaders van de wet. Inmiddels wordt het beschouwd als georganiseerd en gewelddadig. Omdat de personen met grove intimidatie een doel proberen te bereiken. Vandaar dat de term dierenrechtenextremisme de lading dekt.

De PvdA beschouwd het als zware georganiseerde misdaad. Er vallen onschuldige slachtoffers, kinderen van medewerkers van bedrijven worden op scholen opgewacht en geïntimideerd. Dit is de hoofdreden van de verschuiving van het standpunt van de PvdA, dit geldt voor zowel de Kamerfractie, partijkader als een groot deel van de achterban.

De PvdD beschouwt dierenrechtenextremisme niet als terrorisme. Bovendien heeft de PvdD moeite met de terminologie. De partij maakt onderscheid tussen legaal en illegaal extremisme. Rechts-extremisme is niet per definitie strafbaar, maar dierenrechtenextremisme wel. Door dit onderscheid vindt de partij term dierenrechtenextremisme ongelukkig gekozen. Als zodanig bekeken is geweld een probleem en dient bestreden te worden. De discussie dient alleen wel zuiver gehouden te worden. Het standpunt dat organisaties met radicale leden, zelf ook verantwoordelijk zijn, is onterecht volgens de PvdD. Oplossing is het oordeel aan de rechter over te laten en niet op basis van vermoedens te opereren.

Verschuivingen zijn er nauwelijks aangetroffen in de standpunten van de politieke partijen. Slechts de PvdA heeft een ontwikkeling over het onderwerp ondergaan. Waar tot voor kort de nadruk op het idealistische aspect van dierenrechten lag, heeft de intensiteit van de acties van dierenrechtenextremisten er voor gezorgd dat de nadruk ligt op de zware criminele kant van de acties.

Hiermee lijken de dierenrechtenextremisten zichzelf in de vingers te snijden, door de toename in gewelddadigheid en intensiteit van de extremistische acties kan de politieke nadruk en publieke opinie tegen hen keren.

- Deelvraag 4: Welke overheidsinstanties houden zich bezig met de bestrijding van dierenrechtenextremisme, wat is het beleid en zijn er verschuivingen in het beleid waarneembaar?

Analyse

Zoals aangegeven in het theoretisch kader zijn de organisaties die zich het meest intensief bezig houden met het inzichtelijk maken en bestrijden van terrorisme de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding (NCTb), de Algemene Inlichtingen en veiligheidsdienst (AIVD) en de Dienst Nationale Recherche (DNR). Deze drie organisaties vormen de instanties waar dit onderzoek zich op richt. Dit betekent niet dat deze organisaties zich ook automatisch bezighouden met de aanpak van dierenrechtenextremisme. Omdat het verband tussen het fenomeen terrorisme en dierenrechtenextremisme een kernpunt van dit onderzoek is, dient te worden benadrukt hoe de organisaties dit (mogelijke) verband beschouwen.

In het schriftelijke interview met een medewerker van de NCTb is aangegeven dat de NCTb geen onderzoek- of opsporingsactiviteiten uitvoert naar dierenrechtenextremisme omdat het niet tot haar taakstelling of bevoegdheid behoort. De organisatie ziet geen directe overeenkomst zien tussen welke vorm van extremisme dan ook en terrorisme. Wel is door de medewerker benadrukt dat de fenomenen in elkaars verlengde liggen. Zeer ernstige vormen van extremisme kunnen dan ook escaleren naar terrorisme waarbij het geweldscomponent een bepalende factor is. De acties van dierenrechtenextremisme schuiven recentelijk behoorlijk richting acties met een terroristisch oogmerk, maar voldoen tot op heden echter niet aan de definitie van terrorisme.

Zolang dierenrechtenextremisten hun focus houden op het veroorzaken van materiaalschade/zaakschade zal dit onderscheid behouden blijven. Indien zij de focus zouden verleggen richting het plegen van op mensen gericht ernstig geweld, is het onvermijdelijk dat het fenomeen als terrorisme zal worden beschouwd.⁴⁴

Omdat het onderzoek van DNR op dit moment lopende is kunnen de medewerkers geen mededelingen doen over de inhoud, mede ook vanwege de reorganisatie die op dit moment plaatsvindt. De algemene gang van zaken bij de DNR kon wel worden toegelicht. Allereerst wordt er een onderzoeksvoorstel voorbereid. Een voorstel vereist dan goedkeuring van de stuurgroep binnen de DNR. Na goedkeuring wordt er een tactisch team toegewezen. Hoe de exacte taakverdeling is en hoeveel mankracht wordt verdeeld blijft vertrouwelijk. Verschuivingen in het beleid kunnen plaats vinden als de verantwoordelijke minister dat verlangt. Het plan om een speciaal politieteam om te richten dat zich bezighoudt met dierenrechtenextremisme is een voorbeeld waaruit blijkt dat de DNR prioriteit geeft aan het fenomeen. Maar de medewerkers geven aan dat de DNR tevens een doorlopende agenda heeft en niet slechts afhankelijk is van de wil van de minister of het politieke klimaat.

⁴⁴ Schriftelijke interview medewerker NCTb – mei 2009

Ook is er een liaison bij de DNR aanwezig die contact onderhoudt met de Britse collega's van recherche, dit zorgt voor een internationale dimensie binnen de bestrijding. De medewerkers benadrukken dat de DNR dierenrechtenextremisme niet als terrorisme beschouwt.⁴⁵

In april 2009 heeft de AIVD aangegeven in een publicatie dat de organisatie geen aanwijzingen heeft dat het doel van dierenrechtenextremisten is om de bevolking angst aan te jagen of de maatschappij als zodanig met ernstige schade te ontwrichten teneinde maatschappelijke veranderingen te bewerkstellingen of de politieke besluitvorming te beïnvloeden. De organisatie ziet daarom geen reden om dierenrechtenextremisme als terrorisme te bestempelen.⁴⁶

De AIVD publiceert in haar jaarverslag en fenomeenstudies bondig over inhoudelijk onderzoek. Er wordt slechts in het algemeen gesteld dat organisaties als Respect voor Dieren de aandacht heeft van de organisatie. Dit komt waarschijnlijk neer op analyse en infiltratie en het in kaart brengen en vroegtijdig signaleren van radicale acties.

De AIVD en DNR zijn de twee rijksinstanties die zich het meest intensief bezighouden met de bestrijding van dierenrechtenextremisme.

Wat in het onderzoek tot nu toe weinig aan de orde is gekomen is de rol van de politieregio's. In de interviews met de politieke actoren kwam al naar voren dat veel aanslagen decentraal worden behandeld door de verschillende politieregio's en de manier waarop er om wordt gegaan met het fenomeen kan verschillen. Wat in de ene politieregio wordt gezien als een zware vorm van criminaliteit, kan door een andere politieregio worden beschouwd als een relatief lichter vergrijp als vandalisme of overlast. Dit is ook een reden waarom de minister van BZK heeft besloten een speciaal politieteam om te richten waar de focus eenduidig is. Maar gericht onderzoek op rijksniveau gebeurt door de AIVD en DNR.

5.2 Beantwoording centrale vraagstelling

Na beantwoording van de vier deelvragen kan de centrale vraagstelling beantwoord worden. De centrale vraagstelling luidt:

“Wat is de invloed van labelling van dierenrechtenextremisme als terrorisme door politieke actoren op de prioritering en aanpak van het verschijnsel door overheidsinstanties?”

5.3. Smalle benadering

Deze benadering beantwoordt de vraag als zodanig geformuleerd. Na de interviews met de politieke actoren, beleidsmedewerkers en het literatuuronderzoek kan voorlopig worden geconcludeerd dat de labelling van politieke actoren in dit geval wel gevolgen heeft voor de prioritering van beleid en de aanpak van het verschijnsel dierenrechtenextremisme. Zware labelling door de Tweede Kamer heeft de minister gedwongen tot centralisatie en hogere prioriteit.

De minister ging niet zo ver om het fenomeen dierenrechtenextremisme daadwerkelijk te bestempelen als terrorisme. Dit geeft aan dat labelling als politieke tool wel gevolgen kan hebben voor de prioritering en aanpak van het beleid, maar er genoeg institutionele invloed mogelijk is bij zware politieke labelling, zoals dierenrechtenextremisme tot terrorisme.

⁴⁵ Interview medewerkers DNR – april 2009

⁴⁶ AIVD rapport Dierenrechtenextremisme, gefragmenteerd maar groeiende 2007 p. 8

Het CDA is al vier kabinetten de grootste politieke vertegenwoordiging in de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Deze partij bestempelt dierenrechtenextremisme, samen met de VVD, al een geruime periode als terrorisme, maar de belangrijkste overheidsinstanties die zich met dit fenomeen bezighouden (AIVD, DNR en NCTb) zijn tot op heden niet geweken van eerder ingenomen standpunten.

5.4. Brede benadering en beperkingen

Deze benadering kijkt meer naar de achterliggende betekenis en diepere gevolgen van de centrale vraagstelling. De vraagstelling richt zich op labelling van dierenrechtenextremisme als terrorisme door politieke actoren. Uit het onderzoek is gebleken dat deze labelling wel tot bepaalde hoogte invloed heeft op de prioritering en aanpak door overheidsinstanties. Maar dat wil niet zeggen dat labelling in het algemeen altijd invloed heeft op prioritering en aanpak. Uit de beantwoording van de centrale vraagstelling kan alleen worden gesteld dat op het moment dat de interviews plaatsvonden, labelling van dierenrechtenextremisme als terrorisme door politieke actoren wel invloed heeft op prioritering en aanpak door overheidsinstanties. Maar geldt dit ook voor andere vormen van labelling?

Voor dit onderzoek zijn bovendien slechts vier politieke partijen op één moment geïnterviewd. Voor meer zekerheid is het belangrijk politieke partijen voor een langere periode te monitoren en op meerdere momenten interviews af te nemen.

Een andere beperking in het onderzoek is dat er geen rekening is gehouden met publicaties in de media in de dagen voor het interview. Politieke actoren kunnen gevoelig zijn voor publicaties en publieke opinie. Als de dag voor het interview een incident met dierenrechtenextremisten had plaatsgevonden, had dit invloed kunnen hebben op de beantwoording. Bovendien is niet onderzocht of de labelling van dierenrechtenextremisme als terrorisme was overgenomen door overheidsinstanties als de 150 Kamerleden dit unaniem zouden uitspreken.

Standpunten zijn makkelijk te destilleren uit interviews en publicaties. Een kritische blik dient alleen verder te kijken dan naar wat men hoort en leest en dient op zoek te gaan naar oorzaken die in eerste instantie niet aan de orde komen.

Tijdens een interview met twee medewerkers van Dienst Nationale Recherche (DNR) kwam de vraag naar voren of het politieke klimaat (lees: samenstelling van het kabinet of publieke opinie) invloed kan hebben op prioritering en aanpak van dierenrechtenextremisme. De respons was dat de intensiviteit en de (politieke) voorkeur van een individuele minister of politieke partij een grote invloed heeft op de prioriteit en aanpak van het fenomeen dierenrechtenextremisme.

Maar de labelling tot terrorisme wordt niet overgenomen door de overheidsinstantie. Dit is alleen niet zeker als een meerderheid in de Tweede Kamer belang hecht aan deze labelling. Hieruit blijkt al dat de centrale vraagstelling relatief eenvoudig beantwoord kan worden, maar dat indirect onmiddellijk nuance wordt aangebracht, namelijk dat een grote politieke meerderheid voor een breder antwoord had kunnen gezorgd.

Tijdens het onderzoek kwam ook een ander aspect zijdelings naar voren. Na de aanslagen van 11 september 2001 in New York en Washington stond de verzekeraarbaarheid van schade als gevolg van terroristische aanslagen ter discussie. Uitkomst van deze discussie is dat terrorismeschade feitelijk onverzekerbaar is. Verzekeraars dienen tot dusverre echter de schades tot bepaalde hoogte wel te vergoeden. Binnen Nederland heeft deze discussie

daarom geresulteerd in de oprichting van de Herverzekeringsmaatschappij voor Terrorismeschaden N.V. (NHT) per 1 juli 2003. Vanaf deze datum kunnen verzekeraars hun terrorismeschaden bij deze maatschappij herverzekeren. Deze maatschappij keert uit tot een bedrag van € 1 miljard per jaar per gebeurtenis of een reeks van met elkaar verband houdende gebeurtenissen. Maar dit geldt niet voor elk bedrag en voor iedere situatie. Bovendien is het bedrag van €1 miljard een maximum bedrag. Als het geld uitgekeerd is, wordt het niet meer aangevuld. Indirect is terrorisme hierdoor (ten dele) onverzekerbaar voor particulieren. Als gevolg hiervan krijgen klanten vanaf 15 augustus 2003 bij een dergelijke schade niet meer het totale bedrag uitgekeerd.⁴⁷

Dit bijkomende verzekeringsaspect dient meegenomen te worden in de brede benadering. Ondanks dat het niet in politieke discussies meegenomen wordt en niet in publicaties verschijnt is het denkbaar dat slachtoffers van dierenrechtenextremisme zoals (agrarisch) ondernemers er belang bij hebben het fenomeen niet als terrorisme te laten verklaren en ten gevolge daarvan geleden schade niet meer uitgekeerd krijgen van de verzekering. Ook kan hun aangiftebereidheid erdoor verminderen.

Het politieke en institutionele speelveld is moeilijk te doorgronden. Motivaties van individuele politici en partijen kunnen ondoorzichtig zijn. Dit geldt voor zowel de individuele partij in de oppositie als in coalitieverband. Door de hedendaagse politieke peilingen valt nooit met zekerheid te zeggen of labelling door politieke actoren voortkomt uit overtuiging of door het actuele sentiment van het electoraat. Voor de lange termijn kan dit wel invloed hebben op de effectiviteit van prioritering en aanpak van overheidsinstanties. Naast verantwoording staat het ambtenarenapparaat bekend als de *vierde macht*. Dit wil zeggen dat agendasetting en prioriteitstelling voor een belangrijk deel bij de ambtenaren zelf ligt, gezien daar de expertise ligt en ambtenaren niet gekozen worden voor bepaalde tijd zoals politici en bestuurders. Op lange termijn kan dit invloed op de prioritering en aanpak van het fenomeen dierenrechtenextremisme hebben. De invloed van de media en peilingen zouden ook voor mogelijke beperkingen kunnen zorgen. De media staat bekend als de *vijfde macht*, gezien de spreekbuisfunctie en agenda settingfunctie van de media wezenlijk is. Ook labelling door de media kan dus invloed hebben.

Deze mogelijke problemen en beperkingen zijn normaal in het politieke en institutionele krachtenveld en vervullen ook een belangrijke rol. Daarom hoeven ze in principe geen probleem te vormen, mits ze in ogenschouw worden genomen tijdens het onderzoek.

5.5. Reflectie theorie

De theorie van Hemerijck is breed toepasbaar en biedt een relevant en wetenschappelijk kader bij het beantwoorden van de centrale vraagstelling.

Toch brengt deze methode ook problemen met zich mee die dienen te worden benadrukt. De vier vragen hebben ieder tekortkomingen en overwegingen die meegenomen dienen te worden tijdens het verloop van het onderzoek.

⁴⁷ Schriftelijk interview medewerker ING Verzekeringen N.V., juni 2009

Hoort het? Maatschappelijke aanvaardbaarheid

Het centrale probleem bij deze vraag is populistische dramapolitiek. Door de waan van de dag zouden politici minder vanuit overtuiging kunnen handelen en meer te gunste van electorale peilingen. Bovendien worden burgers mondiger en geloven minder in gezag. Daar komt bij dat trage beleidsvorming gezag ondermijnt en waarden en normen moeilijk politiek te besturen zijn. Maatschappelijke aanvaardbaarheid ondervindt ook last van nostalgie en vastgeroeste beleidskaders zouden kunnen beperken.

Past het? Politiek-bestuurlijke slagvaardigheid

Het grootste probleem bij de toepassing van deze vraag is dat discussies in het kabinet of de Tweede Kamer kunnen leiden tot trage besluitvorming, onduidelijke verantwoordelijkheid en Group-think. Bovendien kan gebrek aan consensus bij actoren de kans op bestuurlijke weerstand vergroten (procedurespelletjes). Politieke actoren kunnen daarbij selectief betrokken zijn. Een focus op uitvoerbaarheid en haalbaarheid zou normatieve en maatschappelijke kanten van het onderwerp kunnen verwaarlozen.

Een ander probleem is de eenzijdige focus op de nationale rechtsstaat (gebrek aan jurisprudentie en ervaring in het buitenland, met name Verenigd Koninkrijk) en daar tegenover dat de toename van Europese regelgeving het idee van democratische rechtstaat ondergraaft.

Mag het? Constitutionele rechtmatigheid

Bij deze vraag zou een mogelijk probleem de toenemende invloed van Europese wetgeving en minder nadruk op de Nederlandse wetten en regels kunnen zijn. Als Europese wetgeving of richtlijnen gebrekkig worden doorgevoerd stimuleert dit onduidelijkheid. Bovendien zou de autonomie van de Nederlandse rechtstaat kunnen worden aangetast. Daar staat tegenover dat teveel nadruk op de Nederlandse rechtstaat en het ontzien van Europese wetten en richtlijnen zou kunnen zorgen voor een gebrekkig juridisch kader.

Werkt het? Instrumentele doelmatigheid

Hierbij kan het probleem ontstaan dat de gewenste kennis niet beschikbaar is. Kennis vergaren brengt bovendien hoge kosten met zich mee. Bovendien kan er spanning tussen geobjectiveerde kennis en subjectieve perceptie van actoren ontstaan.⁴⁸

5.6. Reflectie validiteit

In de probleemstelling kwam de validiteit van empirisch onderzoek aan de orde. Construct validiteit stelt dat definities overeen dienen te komen met de literatuur en hoe onderzoekers ze toepassen. Om deze reden dient een theoretisch kader ordentelijk uitgewerkt te worden. Dit heeft een enorme invloed op het verloop van het literatuuronderzoek.

Interne validiteit beschrijft of de waargenomen covariatie tussen veronderstelde oorzaak en gevolg een weergave is van veronderstelde causale relatie tussen x en y. De belangrijkste bedreiging hiervan zijn invloeden op het verloop van het onderzoek die niet meegenomen worden door de onderzoeker. De beperkingen van dit onderzoek zijn meegenomen en vormen geen bedreiging voor dit onderzoek.

Statistische conclusie validiteit staat centraal omdat uit het onderzoek duidelijk naar voren komt of de labelling door politieke actoren en publicaties van politieke actoren

⁴⁸ Hemerijck A.C., Vier kernvragen van beleid, in: Beleid en Maatschappij, jrg. 30, nr. 1, 2003, pp. 3-19

daadwerkelijk invloed op het beleid kan hebben. Ook is gebleken dat er nog andere factoren van invloed zijn op de lijn van het beleid ten aanzien van dierenrechtenextremisme. Dit kan overigens pas onderzocht kunnen worden in een eventueel vervolgonderzoek. In dit onderzoek wordt onderzocht of er ten gevolge van invloeden vanuit de Tweede Kamer beleidsveranderingen worden doorgevoerd.

Construct validiteit spreekt voor zich omdat definities overeen dienen te komen met de literatuur en zoals beleidsmakers ze toepassen. Dit is verder uitgewerkt in het theoretisch kader en het literatuuronderzoek.

Externe validiteit beschrijft de invloed en verschil tussen de omvang van het onderzoek ten aanzien van de resultaten en de conclusies. Vanwege de omvang van deze bacheloropdracht is rekening gehouden met implicaties van conclusies na beantwoording van de onderzoeksvraag. Conclusies kunnen slechts voorzichtig getrokken worden.⁴⁹

6. Conclusie en aanbevelingen

Het onderzoek heeft plaatsgevonden en de resultaten zijn binnen. Wat betekenen deze resultaten voor de centrale vraagstelling? Wat zijn de nuances en biedt dit onderzoek en de voorlopige conclusie ruimte voor verder onderzoek? Boort dit onderzoek nieuwe onderwerpen aan die zijdelings aan bod zijn gekomen in dit onderzoek?

De belangrijkste voorlopige conclusie uit dit onderzoek is dat labelling door politieke actoren van dierenrechtenextremisme als terrorisme wel directe invloed heeft op de prioritering en aanpak van het fenomeen door overheidsinstanties.

Dit geldt niet voor iedere vorm van labelling. Zoals aangegeven labelt coalitiepartij CDA het fenomeen dierenrechtenextremisme al langere tijd als terrorisme. Deze partij is de afgelopen vier verkiezingen de grootste politieke partij van Nederland op rijksniveau. Dit heeft tot op heden geen invloed gehad op deze specifieke labelling door overheidsinstanties. Uit het literatuuronderzoek is naar voren gekomen dat sinds 2004 de prioriteit van overheidsinstanties verschoven is richting het fenomeen dierenrechtenextremisme. Uit het literatuuronderzoek en interviews is naar voren gekomen dat dit het rechtstreeks gevolg is van politieke prioritering. Maar de betreffende overheidsinstanties labelen dierenrechtenextremisme nog steeds niet als terrorisme.

Meer recentelijk heeft de minister van BZK wel actie ondernomen in de bestrijding van het fenomeen, maar dit kan naast politieke druk vanuit de Tweede Kamer ook het gevolg zijn van de aandacht in de media. Daar staat tegenover dat de minister van BZK meerdere keren heeft verklaard in haar stukken dat als de Kamer ergens om vraagt (zoals de twee brieven van dit jaar) de minister daar adequaat op wil reageren.

De formulering van de centrale vraagstelling heeft ook invloed. Als de centrale vraagstelling als volgt geformuleerd zou worden:

- *Zou labelling in het algemeen door politieke actoren invloed op prioritering en aanpak van overheidsinstanties kunnen hebben?*

⁴⁹ Shadish W.R., Cook T.D., Campbell D.T. (2002), *Experimental and Quasi-Experimental Designs*, Houghton Mifflin Company, Boston USA

zou de uitkomst totaal anders kunnen zijn. Een centrale vraagstelling behoort meer richting te hebben dan bovenstaand, maar het geeft wel aan de nuance loert.

In de interviews met medewerkers van de overheidsinstanties kwam tevens naar voren dat, ondanks de lange termijn agenda van de organisaties zelf, een grote politieke meerderheid of directe aansturing van de minister van BZK en/of Justitie een rechtstreekse invloed op de aanpak zou kunnen hebben.

Zijdelings kwam tijdens het onderzoek naar voren dat er bij de prioritering en aanpak van het fenomeen dierenrechtenextremisme ruimte is voor verbetering.

Ondanks het nieuwe politieteam dat de minister van BZK eind december heeft aangekondigd, zou deze maatregel volgens de medewerkers van de overheidsinstanties flink kunnen worden opgeschroefd.

Opvallend is dat in de interviews en publicaties weinig sprake is van bureaucratische weerstand of tegenwerkingen. Hieruit zou men kunnen concluderen dat hier sprake van is maar dat deze organisaties niet aan nest bevuiling doen. Bureaucratische weerstand of tegenwerkingen kan namelijk een brevet van onvermogen zijn.

In het interview met de medewerkers van DNR werd benadrukt dat alleen op directieniveau formeel contact is tussen DNR en AIVD. Een interessant vervolgonderzoek is of structurele samenwerking en/of contact tussen de analisten en experts op de werkvloer van DNR, AIVD en NCTb effectief zou kunnen zijn. Uiteraard neemt deze vraagstelling allerlei andere overwegingen en beperkingen met zich mee.

Tijdens de interviews met medewerkers van de gezaghebbende overheidsinstanties kwam naar voren dat er voldoende expertise aanwezig is bij de betreffende organisaties, maar dat die wel beperkt is tot enkele medewerkers. Overheidsinstanties hebben regelmatig last van uitstroom van werknemers naar het bedrijfsleven omdat de salariëring daar beter is. Een interessante onderzoeksvraag in een vervolgonderzoek is:

- *Wat zijn de gevolgen van de uitstroom van medewerkers bij overheidsinstanties (bijv. AIVD, NCTb of DNR) voor de expertise op het gebied van binnenlandse veiligheid bij deze instanties?*

Dit sluit niet aan bij de het labellingsprincipe uit dit onderzoek, maar wel bij de effectiviteit van beleid bij overheidsinstanties.

Een andere interessante vervolgstap na dit onderzoek is een evaluatie van de werkzaamheden van de verschillende politieregio's met betrekking tot dierenrechtenextremisme. In dit onderzoek kwam zijdelings naar voren dat de verschillende politieregio's het fenomeen dierenrechtenextremisme ook verschillend beoordelen. Onduidelijk is wat de gevolgen hiervan zijn voor zowel de aanpak van het fenomeen als de gevolgen voor de slachtoffers van het fenomeen.

7. Literatuurlijst

Abels P. (2007) *Je wilt niet geloven dat zo iets in Nederland kan!* Gepubliceerd in Terroristen en hun bestrijders, vroeger en nu, Duyvesteyn I. & De Graaf B., Uitgeverij Boom - Amsterdam

Algemene Inlichtingen en Veiligheidsdienst, jaarverslag 2007-2008, Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Den Haag april 2008

Algemene Inlichtingen en Veiligheidsdienst, *Dierenrechtenextremisme gefragmenteerd maar groeiende*, rapport Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Den Haag april 2009

Algemene Inlichtingen en Veiligheidsdienst, *Dierenrechtenactivisme in Nederland. Grenzen tussen vreedzaam en vlammend protest*, rapport Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Leidschendam, juli 2004

Algemene Inlichtingen en Veiligheidsdienst, *Dierenrechtenactivisme in Nederland Springplank voor Europa*, rapport Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Leidschendam, juni 2007

Algemene Inlichtingen en veiligheidsdienst, <https://www.aivd.nl/onderwerpen/over-de-aivd/de-aivd-in-het-kort>, bezocht op 16 mei 2009

Babbie E. (2004), *The practice of Social Research*, Wadsworth/Thomson Learning, Belmont USA

Becker H. S. (1963) *Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance*, New York : The Free Press USA

Dienst Nationale Recherche, interview met twee anonieme medewerkers, gehouden op 9 maart 2009

Durkheim E. (1893), *De la division du travail social*

Engelen D. (2007) *De BVD in de Koude Oorlog*, Uitgeverij Boom Amsterdam

Elsevier, <http://www.elsevier.nl/web/10119931/Nieuws/Politiek/CDA-Dierenactivist-aanpakken-als-terrorist.htm>, gepubliceerd op 17 april 2007

Fischer F. (1995), *Evaluating Public Policy*, Nelson-Hall Publishers, Chicago USA

Geurts P.A.T.M. (1999), *Van probleem naar onderzoek*, Uitgeverij Coutinho, Bussum

Groot A., *Dier & Terrorist*, artikel gepubliceerd in HP/De Tijd op 1 augustus 2008

Hemerijck, A., Vier kernvragen van beleid, in: *Beleid en Maatschappij*, jrg. 30, nr. 1, 2003, pp. 3-19

Hoeksta F. (2004) In dienst van de BVD, Uitgeverij Boom Amsterdam

Horst ter, G., Brief aan Tweede Kamer der Staten Generaal, *intensivering aanpak dierenrechtenextremisme*, Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 10 februari 2009

Horst ter, G., Brief aan Tweede Kamer der Staten Generaal, *Dialogo dierenrechtenorganisaties*, Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 1 april 2009

ING Verzekeringen N.V., schriftelijk interview medewerker, gehouden op 10 juni 2009

Korps landelijke politiediensten, *Ideologische misdaad*, Deelrapport Criminaliteitsbeeldanalyse 2007, uitgevoerd door Dienst Nationale Recherche, Driebergen 2008

Koffeman N.,
<http://www.partijvoordedieren.nl/download/260309%20Dierenactivistisgeenterrorist.pdf>, bezocht op 25 april 2009

Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding, schriftelijk interview gehouden met medewerker op 26 mei 2009

Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding:
http://www.nctb.nl/onderwerpen/terrorismebestrijding/Wet_en_regelgeving/nationaal/verruiming_mogelijkheden.aspx, bezocht op 8 mei 2009

March, J. en J. Olsen (1989), *Rediscovering institutions: the organizational basis of politics*, Free Press, New York

Orcutt J.D. (1983) *Analyzing Deviance*, The Dorsey Press, Homewood Illinois USA

Sabatier P.A.(1999), *Theories of the Policy Process*, Westview Press, Boulder CO USA

Scharpf, F. (1999), *Governing in Europe: effective and democratic?*, Oxford University Press, Oxford

Shadish W.R., Cook T.D., Campbell D.T. (2002), *Experimental and Quasi-Experimental Designs*, Houghton Mifflin Company, Boston USA

Volkskrant, *Apart politieteam tegen dierenactivisten*,
http://www.volkskrant.nl/binnenland/article1112039.ece/Apart_politieteam_tegen_dierenactivisten, gepubliceerd op 22 december 2008

Volkskrant, *CDA, CU en VVD zinnen op kraakverbod*

<http://www.volkskrant.nl/binnenland/article1059888.ece/CDA, CU en VVD zinnen op kraakverbod>, gepubliceerd op 26 augustus 2008

Wetboek van Strafrecht, <http://wetboek.net/Sr/176a.html>, bezocht op 18 mei 2009

Bijlage 1: Interviewvragen A

Bacheloropdracht *Dierenrechtenextremisme in relatie tot terrorisme*

Interviewvragen voor overheidsinstanties

K.P. Lock – bestuurskunde

Universiteit Twente, voorjaar 2009

1. Hoe definieert uw organisatie het fenomeen terrorisme?
2. In hoeverre voert uw organisatie onderzoek- en opsporingsactiviteiten uit naar het fenomeen terrorisme?
3. Hoe definieert uw organisatie het fenomeen dierenrechtenextremisme?
4. In hoeverre voert uw organisatie onderzoek- en opsporingsactiviteiten uit naar het fenomeen dierenrechtenextremisme?
5. In hoeverre ziet uw organisatie overeenkomsten tussen dierenrechtenextremisme en terrorisme?
6. Als vraag 4: ja, hoe ziet dit beleid eruit, hoe lang bestaat het beleid inmiddels, wat zijn de behaalde resultaten?
7. Zo ja, werkt u samen met (internationale) partners hierin? Welke partners zijn dat en hoe verloopt de samenwerking?
8. Zo ja, hoe ziet dit beleid eruit, hoe lang bestaat het beleid inmiddels?
9. Ondervindt u politieke druk bij de bestrijding van dierenrechtenextremisme?
10. Ondervindt u maatschappelijke druk bij de bestrijding van dierenrechtenextremisme?
11. Ziet u verschillen tussen labelling door verschillende rechtshandavingsorganisaties van het fenomeen dierenrechtenextremisme?
12. Op welk vlak zou aan effectiviteit (zowel qua uitvoering als aansturing) gewonnen kunnen worden met betrekking tot bestrijding van dierenrechtenextremisme?
13. *Constitutionele rechtmatigheid*: Ondervindt u een gebrek aan juridisch kader bij de bestrijding van dierenrechtenextremisme?
14. *Instrumentele doelmatigheid*: Zijn er voldoende instituties ter bestrijding van dierenrechtenextremisme en ondervindt u weerstand of medewerking van deze instituties?

Bijlage 2: Interviewvragen B

Bacheloropdracht *Dierenrechtenextremisme in relatie tot terrorisme*

Interviewvragen voor politieke actoren

K.P. Lock – bestuurskunde

Universiteit Twente, voorjaar 2009

1. Hoe definieert uw politieke partij het fenomeen terrorisme?
2. Hoe definieert uw politieke partij het fenomeen dierenrechtenextremisme en in hoeverre constateert u overeenkomsten tussen dierenrechtenextremisme en terrorisme?
3. Heeft uw politieke partij recent voorstellen gedaan ter bestrijding dierenrechtenextremisme?
4. Ondervindt u druk (van politieke actoren, instituties of de media bijvoorbeeld) bij de prioritering van de bestrijding van dierenrechtenextremisme?
5. *Instrumentele doelmatigheid*: Zijn er voldoende instituties ter bestrijding van dierenrechtenextremisme en ondervindt u weerstand of medewerking van deze instituties?
6. *Maatschappelijke aanvaardbaarheid*: Ondervindt u maatschappelijke druk bij de bestrijding van dierenrechtenextremisme?
7. *Politiek-bestuurlijke slagvaardigheid*: Ondervindt u weerstand of juist medewerking vanuit andere politieke partijen of het kabinet bij discussie over dierenrechtenextremisme?
8. *Constitutionele rechtmatigheid*: Ondervindt u een gebrek aan juridisch kader bij de bestrijding van dierenrechtenextremisme?